

GÁLDU ČÁLA

Álgoálbmotvuoigatvuodaid áigečála Nr. 2/2005

Čálli: Ulla Aikio-Puoskari

*Sámeoahpahusa sadji
golmma davviriikka
vuođđoskuvlavuogadagas*

Sámeoahpahusa sadji golmma davviriikka vuodđoskuvlavuogadagas

Čáli: Ulla Aikio-Puoskari

Gáldu Čála – álgoálbmotvuoigatvuođaid áigečála no. 2/2005
Doaimmaheaddji: Magne Ove Varsi
Sámeoahpahusa sadii golmma davviriikka vuodđoskuvlavuogadagas
Čálii: Ulla Aikio-Puoskari

© Ulla Aikio-Puoskari ja Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuodaguovddáš, Guovdageaidnu/Kautokeino 2005 – 2012
Doaimmahus: Janne Hansen ja Siljá Somby
Gráfalaš hábmen: Elle Kirste Porsanger, Alfabehta Grafiske, Deatnu
Ovdasiidogovva: Harry Johansen
2. hápmen 2012

Doaimmahusa čujuhus:
Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuodaguovddáš
NO 9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna: +47 78 44 84 00
Fákasa: +47 78 44 84 02
E-poasta: galdu@galdu.org
www.galdu.org

ISBN 978-82-8144-069-2
ISSN 1504-4270

Vaikko Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuodaguovddáš almmuha dán raportta, de ii dárbbáš dat mearkašit ahte Gáldu virggálaččat guorrasa dahje ovddasta oainnuid mat báhkoduvojit raporttas.

Ovdasánit

Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš ovdanbuktá odđa gáldu čállaga sámi mánáid oahpahasas bákkolaš skuvlejumis, man dutki Ulla Aikio-Puoskari lea čállán. ON:a Álgoálbmotáššiid Bissovaš Foruma dán jagi dievasčoahkkima sierra fáddán leat Duhátjagi Ulbmilat, main earenoamážit guovdilastet ulbmila 2: “Juksat oppamáilmmálaš vuodđoahpahusa”. Dát lea maiddái váikkuhan Álgoálbmotguovddáži, mii lea mearridan oahpahusa jagi 2005 fáddánis.

Dás almmuhuvvon artihkal vuodđuduvvá raportii ‘Sámeoahpahusa sadji Davviriikkaid vuodđoskuvllain’, man Aikio-Puoskari lea ráhkadan Sámi Parlamentáralaš Ráddái. Raporta almmuhuvvo jagi 2005. Ulla Aikio-Puoskari lea bargán guhká sámiid oahppovuoigatvuodaide guoski áššiiguin. Son lea bargan 1980-logu loahpa rájes sámi oahpahushálddahusas, vuos oahpahusministeriija ásahan Sámiid skuvlenáššiidráđi čállin ja dan maŋŋá Suoma Sámedikki skuvlenčállin/skuvlen- ja oahppamateriáladoaimmahaga ovdaolmmožin. 1990-logu loahpas son barggai mearreáigásaš dutkin Lappi universitehta Davviguovlluid biras- ja unnitloguid vuoigatvuoda instituhtas (The Northern Institute for Environmental and Minority Law), man boadusin almmuhii dutkanraporttaid sámegiela ja sámegielat oahpahasas Davviriikkaid skuvllain (Juridica Lapponica 25/2001) ja Suoma sámiid gielalaš vuoigatvuodain (ovttas Merja Pentikäineniin, Juridica Lapponica 26/2001). Dan maŋŋá son lea bargan gaskaboddodaš dutkin Oulu universitehta Giellagas-instituhtas, gos son lea joatkkastudeantan váldofágain ‘Sámi kultuvra’. Su earenoamáš suorgin lea sámeoahpahas ja sámeohppiid gielalaš olmmošvuoigatvuodat Davviriikkaid vuodđoskuvllain.

Mii sávvat buot lohkkiidasamet čuvgejeaddji ja oaivadeaddji bottuid gáldu čállaga logadettiin.

Dearvuodaiguin,

Magne Ove Varsi
Beaiválaš jodiheaddji

Sisdoallu

OKTIIGEASSU	5
1. SÁMEOAHPAHUSA SADJI VUOĐDOSKUVLLA LÁHKAÁSAHEAMIS	6
2. SÁMEOAHPAHUS NÁŠUVNNALAŠ OAHPPOPLÁNAÁSAHUSAIN	9
3. DAVVIRIIKKALAŠ VEARDÁDALLAN (LÁHKAÁSAHEAPMI JA OAHPPOPLÁNA)	14
4. SÁMIID VÁIKKUHANVÁLDI OAHPAHUSSUORGGIS	20
5. DAVVIRIIKKALAŠ VEARDÁDALLAN (SÁMIID VÁIKKUHANVÁLDI)	24
6. TABEALLA JA GOVAT SÁMEOAHPAHUSA DILIS DAVVIRIIKKAID VUOĐDOSKUVLLAIN 2003-04.....	26
GIRJJÁLAŠVUOHTA	32

OKTIIGEASSU

Davviriikkaid vuodđoskuvllain addojuvvo oahpahas viđa sámegielas ja sámegillii. Dát gielat leat davvi-, julev-, lulli-, anáraš- ja nuortasámegiella. Davvisámegiella lea stuorámus dáin gielain ja sullii 90% buot sámehoahpahas addojuvvo dán gielas dahje dán gillii. Eará sámegielaid sadi oahpahas lea ollu heajut ja leat iskan earenoamážit doarjut dain addojuvvon oahpahas manimus jagiin.

Sámehoahpahas sadi lea meroštallojuvvon sierralágan vugiiguin Davviriikkain. Norgga oahpahasláhka meroštallá sámehoppiid vuoigatvuodaid oahpahussii sin iežaset gielas ja sin iežaset gillii. Ruota oahpahaslágas leat earenoamáš sámeskuvllaide guoski mearrádušat. Suoma vuodđoahpahasláhka meroštallá oahpahas ordnejeaddjái guoski geatnegasvuodaid. Oktasaš sárggus riikkaid oahpahaslágain lea, ahte dat addet sámehoahpahussii nannosut saji dihto guovlluin. Dáid guovlluid olggobealde oahpahas sámegielas ja sámegillii lea mánggaláhkái ráddjejuvvon. Dát mearkaša ee., ahte oahpahas sámegillii addojuvvo hui unnán riikkaid meroštallan sámiid váimmusguovlluid olggobealde ja, ahte maiddá gielas oahpahas ordnemis dáin guovlluin leat váttisvuodát. Árvvoštallama mielde goittotge juoba 50% sáméalbmogis ássá ng. váimmusguovlluid olggobealde birra Davviriikkaid.

Norggas sámegiela ja sámegielat oahpahas addojuvvo eanaš gielddaid dábálaš vuodđoskuvllain. Dasa lassin riikkas leat guokte stáhtalaš earenoamáš sámeskuvlla lullisámeguovlluin ja okta stáhta ruhtadan sámeskuvla davvisámeguovllus. Davvi-Ruotas leat guhtta (6) earenoamáš sámeskuvlla, maid oahpahas vástida almmolaš vuodđoskuvllaid jahkeluohkain 1-6 addi oahpahas. Dasa lassin gielddaid skuvllain

addojuvvo ng. integrerejuvvon sámehoahpahas ja minorihthehtaide oavvvilduvvon eatnigiela oahpahas. Suomas sámegiela ja sámegielat oahpahas addojuvvo dábálaš vuodđoskuvllain.

Lohkanjagi 2003-2004 stuorámus oassi sámehoppiin váccii ain dáro-, ruota- dahje suomagielat skuvlla. Norgga sámehoahpahas ohppiin 52% lei sámegiela hálddašanguovllu guda gielddas. Suomas 90% buot sámehoahpahas ohppiin lei sámiid ruovttu-guovllu njealji gieldda skuvllain. Ruotas sullii 62% sámehoahpahas ohppiin ožžo oahpahaset sámegiela hálddašanguovllu njealji gielddas. Váldoassi sámegielat oahpahas addojuvvui sámiid váimmusguovlluin, eará guovlluin váldodeaddu lea sámegiela fágaoahpahas. Norgga vuodđoskuvlla sámegielat oahpahas 89% addojuvvui sámegiela hálddašanguovllus, Suomas ja Ruotas vástideaddji lohku lei 100%.

Riikkat leat sirdán osiid sámehoahpahas hálddahus-, pedagogalaš- ja skuvlenpolitihkalaš bargguin sámiid iežaset politihkalaš ja oahpashálddahusa orgánaide. Dat doibmet eanaš áššedovde- ja válmmaštalli orgánan. Mearridanváldi iežaset álbmoga oahpahussii dain lea ain hui unnán.

Dát artihkal vuodđuduvvá Sámi Parlamentáralaš Ráddái ráhkaduvvon raportii, mas dahkkojuvvojit mánggalágan davviriikkalaš veardádallamat ja evttohuvvojit doaimmat, maiguin sámehoahpahas diliid ja skuvlenpolitihkalaš saji livččii vejolaš buoridit. Evttohusaid vuodđun lea mánggain sámpolitihkalaš áššegirjiin celkojuvvon prinsihppa, man mielde sámit leat okta álbmot, man oktavuoda riikkaráját eai galgga rihkkut.

1. SÁMEOAHPAHUSA SADJI VUOĐĐOSKUVLLA LÁHKAÁSAHEAMIS

Sámeoahpahusa sadji lea meroštallojuvvon sierralágan vugiiguin Norgga, Ruota ja Suoma vuođđoskuvlálágain. Norggas mearrádušat leat čállojuvvon oahppi vuoigatvuohtan, mat gusket oahpahussii sámeielas ja sámegillii. Ruota oahpahuslágas leat earenoamáš sámi skuvllaide guoski mearrádušat. Suoma vuođđo-oahpahusláhka fas meroštallá oahpahusa ordnejeaddjái guoski geatnegasvuođaid ja sámeielas ja sáme-gielat oahpahusa vejolašvuođaid.

Golmma riikka láhkamearrádušain lea okta mearkašahtti seammálágánvuohta. Buot dáin riikkain lea sámeielas ja sáme-gielat oahpahussii addojuvvon nannosut sadji dihto guovlluin. Norggas dát guovlu gohčoduvvo sámeielas hálddašanguovlun¹, Suomas sámiid ruovttuguovlun². Ruotas earenoamáš sámeskuvllat³ hábmejit seammásullasaš guovllu. Dáid guovlluid olggobealde leat vejolašvuođat sámeielas ja sáme-gielat oahpahusa ordnemii mánggaláhkái ráddjejuvvon juohke golmma riikkas.

Norga

Norgga oahpahusláhka odasmahttojuvvui jagis 1998⁴. Odastus mearkašii 10-jagi vuođđoskuvlla ásaheami ja skuvlla álgima vuolideami 6-jahkásačcaide. Lágas lea earenoamáš kapihtal sámeielas ja sáme-gielat oahpahusa birra (6. kapihtal, Sáme-gielat oahpahus).

Sámeielas ja sáme-gielat oahpahussii guoski paragrafa (§6-2) lea čállojuvvon vuoigatvuođaid vuođul:

”Sámi guovllus lea buohkain, geat leat vuođđoskuvlaagis, vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámeielas ja sámegillii.

Olggobealde sámi guovllu lea ohppiin vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámeielas ja sámegillii go unnimusat logi oahppi muhtun suohkanis dan hálidit, ja nu guhká go jovkui báhcet unnimusat guhtta oahppi vel.

Suohkan sáhtta mearridit bidjat sáme-gielat oahpahusa ovttá dahje mángga skuvlii suohkanis.

Suohkan sáhtta mearridit ásahusain, ahte buohkain, geat leat vuođđoskuvlaagis sámi guovllus, galgá leat sáme-gielat oahpahus.

Olggobealde sámi guovlluid lea vuođđoskuvlaagi sápmelaččain vuoigatvuohta oažžut sáme-gielat oahpahusa. Departementta ásahusat mearridit dárkileappot movt dakkár oahpahus galgá láhččojuvvot go skuvllas eai leat oahpaheaddjit, geat sáhttet addit dákkár oahpu.

8. luohká rájes mearridit oahppit ieža háliditgo sii oahpahusa sámeielas ja sámegillii vuosttaš, nuppi ja viđat lađđasa mielde.”

Láhka addá dasto juohke sámeoahppái individuála vuoigatvuođa unnimustá sámeielas lohkamii vuođđoskuvllas. Oahpahuslága ja –ásahusa mielde

¹ Sámeláhka/ Samelov, 1987:56; sámeielas guoski lasáhus, kap. 3. Sáme-gielas, láhka 1990:78, §3-1.

² Laki Saamelaiskäräjistä/ Láhka Sámedikkis 974/1995, §4.

³ Geahča mánggelis teavsttas.

⁴ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)/ Oahpahusláhka - odđá láhka vuođđoskuvllii ja joatkkaoahpahussii, 1998:61.

ohppiin lea vuoigatvuohta molssaevttolaš oahpahusvugiide, jos dan várás ii gávdno oahpaheaddji gv. skuvllas. Mearráduusat mearkkašit dan, ahte ee. internet- ja gáiddusoahpahusas lea láhkavuoddu⁵.

Sámeoahpahusa ruhtada válдоosiin Norgga stáhta. Sámeoahpahusa addi gielddat ohcet jahkásaččat fylkkamánniid oahpahusossodagain oahpahusdiimmuid (=ruhtadeami boahttevaš skuvlajagi sámegiela ja sámegiela oahpahussii). Oahpahusdiimmut juhkkovuođđat Sámi oahppoplánas (O97S)⁶ meroštallojuvvon diibmomeriid mielde oppa riikkas.

Ruotta

Ruotas čuvvojuvvon vel jagi 1985 skuvlalahka⁷, muhto odđa lánka lea válmastallama vuolde⁸. Goappát lágain lea sierra kapihtal earenoamáš sámeskuvlla birra (dálá lágas 8. ja odđa lánkaevttohusas 10. kapihtal).

Sámiid mánáin lea skuvlalága mielde (1. kap. 1§ ja 8. kap. 3§) vejolašvuohta čađahit skuvlageatnegasvuodaset sierra sámeskuvllain, mat leat oassi almmolaš skuvlaásahusas (*offentliga skolväsendet*). Earenoamáš sivaid dihtii maiddá eará mánáin lea vejolašvuohta čađahit skuvlageatnegasvuodaset sámeskuvllas. Sámeskuvllain vástida stáhta (1. kap. 7§). Skuvllaid hálldahusorgánan doaibmá stivra (*Sámeskuvlastivra*), man ásaha Sámediggi. Stivra mearrida ee. ohppiid váldimis ja oážžu jahkásaččat stáhta bušeahas mearreruđa doaimmaidaset. Sámeskuvllaid oahpahus vástida vuodđoskuvlla jahkeluohkáid 1-6 oahpahusa, muhto dat galgá addit sámemánáide oahpahusa, mas lea sámi sisdoallu (8. kap. 1§).

Sámegillii guoski mearráduusat eai leat čállojuvvon lánkii, baicce vuolit mearrádussan ásahusaide (*förordning*). Sáme-

skuvlaásahusas⁹ leat mearráduusat sámegiela sámeskuvllaid oahppofágan ja oahpahusgiellan ja integrerejuvvon¹⁰ sámekoahpahusas gielddaid skuvllain. Ásahusa mielde (3. kap. 2§) galgá sámeskuvla addit oahpahusa sihke ruota- ja sámegillii ja sámegiella oahpahuvvot fágan buot jahkeluohkáin.

Sámeskuvlaásahus meroštallá doahpaga '*sámeoahpahus*' ("*samisk undervisning*"), mainna oaiivilduvvo (8. kap. 1§) oahpahus, mas leat mielde sisdoalut sámi kultuvrras, sámegiela oahpahus ja dasa lassin eatnigiela oahpahussan ordnejuvvon sámegiela oahpahus¹¹. Gielda sáhtta ordnet sámekoahpahusa sámi ohppiide vuodđoskuvllasttis, jos dat dahká dasa guoskevaš soahpamuša Sámeskuvlastivrrain. Dát oahpahus gohčoduvvo integrerejuvvon sámekoahpahussan ("*integrerad samisk undervisning*") ja dan hálldášeampi gullá dasto maiddá Sámeskuvlastivrra bargguide.

Sámeskuvllaid olggobealde sámegiella oahpahuvvo vuodđoskuvlaásahusa¹² eatnigiela oahpahussii guoski paragrafáid (2. kap. 9-14§) mielde. Doaba '*eatnigiella*' (*modersmål*) čujuha minoritehtagielaide. Eatnigiela oahpahusa sáhttet oážžut oahppit, geaid guktuid dahje nuppi fuolaheaddji eatnigiella lea miinu eará giela go ruotaigiella. Ásahusa mielde oahppis galgá maid leat vuodđomáhttu gv. giela ja son galgá doavut oážžut dákkár oahpahusa (2. kap. 9§). Gielda lea geatnegas ordnet eatnigiela oahpahusa dušše dalle, jos dasa gávdno heivvolaš oahpaheaddji (2. kap. 13§). Ruotaigiella nubbin giellan oahpahuvvo dárbbu mielde ohppiide, geaid eatnigiella lea miinu eará go ruotaigiella (2. kap. 15§).

Suopma

Jagis 1998 ollašuttovuođđi skuvlalahkaásahemi oppalašodastus, man maŋŋá

5 Forskrift til opplæringslova. 28.6.1999/722. 7-1§, Alternative opplæringsformer i samisk og finsk.

6 G.C. marjgelis teavsttas.

7 Skollag, SFS 1985:1100. (skuvlalahka)

8 Skollag för kvalitet och likvärdighet. Betänkande av 1999 års skollagskommitté, SOU 2002:121.

9 Sameskolförordningen, SFS 1995:205. (sámeskuvllii guoski lánkaásahus)

10 Integrerejuvvon sámekoahpahusain oaiivilduvvo sierra fágaid oahpahus, mas leat mielde sisdoalut sámi kultuvrras.

11 Sámeskuvlaásahusa rievdeapmi SFS 2002:1009.

12 Grundskoleförordningen, SFS 1994:1194. (vuodđoskuvlla guoski lánkaásahus)

Suomas lea 9-luohkát oktílaš vuoddo-skuvla. Ođastus ovttaiduhiti mearkkašahhti osiin oahpahuslágaid¹³ sámegeiela ja sámegeielat oahpahussii guoski njuolggadusaid. Áidna čielga oahpahusa ordnejeaddji sámeoahpahusa oasil čadni njuolggadus Suoma oahpahusláhkaásaheamis lea vuoddooahpahuslágas¹⁴. Eará oahpahuslágain áсахuvvo vejolašvuodain sámegeiela ja sámegeielat oahpahussii.

Vuoddooahpahuslága (10§, Oahpahusgeiella) mielde:

«Skuvlla oahpahusgeiella ja eará sajis go skuvllas ordnejuvvon oahpahusas geavahuvvon geiella lea jogo suoma- dahje ruotageiella. Oahpahusgeiellan sáhtttá leat maiddáai sáme-, romána- dahje seavagiella. - - -

Sámiid ruovttuguovllus ássi sámegeiela máhtti ohppiid oahpahusa galgá addit eanaš sámegeillii. - -

Jos oahpahusa ordnejeaddji addá oahpahusa eanet go ovttain dakkár 1 ja 2 momeanttas oaivvilduvvon oahpahusgeielain, mainna oahppi bastá studeret, oahppi fuolaheaddji oažžu válljet oahpahusgeiela. - - -

Doaba 'eatnigeiella' ("áidinkieli") čujuha lágas buot ohppiid vuosttaš geiellii, mii deattuhuvvo earenoamážit vuolimus jahkeluohkái. Lága (12§, Eatnigeiela oahpahus) mielde:

“Eatnigeiellan oahpahuvvo oahppi oahpahusgeiela mielde suoma-, ruota- dahje sámegeiella.

Eatnigeiellan sáhtttá fuolaheaddji válljema mielde oahpahit maiddáai romána-geiela, seavagiela dahje eará oahppi eatnigeiela.”

Njuolggadusa loahppaoassi addá vejolašvuoda sámegeiela oahpaheapmái eatnigeiela oahppoávnnsin maiddáai daid skuvllain, main ii leat sámegeielat oahpahus. Sámegeiella sáhtttá maiddáai leat vuoddooahpahusa vuosttas jahkeluohkái álgi eaktodáhtolaš ávnnsin (nubbi vierrogeiella, A2), man oahpahus joatkašuvvá jahkeluohkái 7-9 válljenávnnsin. Skuvllat mearridit ieža mat eaktodáhtolaš ávdnasat (fágat) oahpahuvvojit iešgudege skuvllas.

Sámegeiela máinnašepmi vuoddooahpahuslága oahppoplánaparagrafa oktavuodas lei ođđa ášši jagi 1998 ođastusas. Láhka mearrida oahpahusa ordnejeaddjái guoski geatnegasvuodas dohkkehiti oahppoplána (15§), mii galgá dál dohkkehuvvot sierra suomagillii, ruotageillii ja sámegeillii addojuvvon oahpahusa várás.

Sámiid ruovttuguovllu olggobealde addojuvvon oahpahusa birra eai leat paragrafat lágas eaige áсахusas. Dát oahpahus vuodduuvvá oahpahusministeriija addin sierra mearrádussii¹⁵ sisafárjeaddjiid sihke sámegeielat, romanageielat ja vierisgeielat ohppiid dievasmahtti vuoddooahpahusa ja logahatskuvlejumi várás miedihuvvon stáhtadoarjaga vuodustusain.

Jagi 1999 fápmui boahtán mearrádus sámegeiela ja sámegeielat oahpahusa ruhtadeamis¹⁶ gokčá sámeoahpaheaddjiid bálkágoluid sámiid ruovttuguovllus. Sámedikki mielas mearrádus lea buorre sáme- guovllu gielddaide, muhto mearkkaša seammás maiddáai dan, ahte sámeohppiid vuoigatvuodas oažžut oahpahusa iežaset gielas eai ollašuva dán guovllu olggobealde.

¹³ Dás oaivvilduvvojit: Perusopetuslaki, Lukiolaki ja Laki ammatillisesta koulutuksesta SSK 1998/628-630. (vuoddooahpahusláhka, logahatláhka ja láhka ámmátlaš skuvlejumi)

¹⁴ Vuoddooahpahusain oaivvilduvvo Suomas dušše oahpahus, man ulbmiliin lea oahppogeatnegasvuoda čadaheapmi. Norggas seammá doaba oaivvilda sihke vuoddoskuvlla ja joatkkaskuvlla addin oahpahusa.

¹⁵ OM 3.6.2004, 132/428/2004.

¹⁶ SSK 21.8.1998/635, rievdadus 30.12.1998/1186. Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta. (láhka oahpahus- ja kultturdoaimma ruhtadeamis)

2. SÁMEOAHPAHUS NÁŠUVNNALAŠ OAHPPOPLÁNAÁSAHUSAIN

Norga

Nášuvnnalaš oahppoplánaodastus čada-
huvvui Norggas 1990-logu beallemuttus.
Jagi 1997 gárvánedje seammá dási ášše-
girjin sihke almmolaš riikka dási oahppo-
plánaáššegirji (L97) ja 460-siidosaš '10-jagi
vuodđoskuvlla sámi oahppoplánat' (O97S).
Odastus mearkkašii sámeoahpahussii ovda-
neami daningo buot vuodđoskuvlla oahp-
pofágaid sisdoalut meroštallojuvvojedje
vuosttaš geardde sámi kultuvrra vuodul.
Jagi 2003 gárvánan refofpmma 97 evalueren-
prošeakta čájehii goittotge, ahte gielddain
leat ollu váilevuodát sámi oahppoplánaid
čuovvumis ja oahpahusa lágideamis daid
vuodul¹⁷.

Sámi oahppoplánaid lágalaš vuodđun leat
Norgga vuodđoláhka¹⁸ ja Sámeláhka¹⁹.
Áššegirjii ovdasánis refererejuvvo maiddá
ILO-konvenšuvdna 169 eamiálbmogiid
ja čearddalašálbmogiid hárrái iešmearri-
deaddji riikkain²⁰, man Norga lea áidna
Davviriikan ratifiseren jagi 1990. Oahppa-
plána oppalaš oasis, mii dohkkehuvvui juo
jagi 1993 ja mii lea oktasaš oppa riikkas,
gávnnahuvvo ee. čuovvovaččat (21):

“ - - Sámegeilla ja kultuvra leat oasis
- - - oktasaš árbbis ja Norggas ja Davvi-
riikkain lea erenoamáš ovddasvástádus
sámegeilla ja kultuvrra suodjalit. Dát
árbi galgá viidáset ovdánahttojuvvo
skuvllain gos leat sámi oahppit, vai dat

*nanne sámi identitehta ja min oktasaš
máhtu sámi kultuvrra birra. - - ”*

Oahppoplána prinsihpalaš oasis mearriduvvo oahpahusa vuolggasajin ee. čuovvovaččat (55-56):

*“Oktasaš skuvlla oassin lea sámi
skuvla²¹ huksejuvvon dan prinsihpa
ala ahte oahpahus galgá leat oktasaš
ja ovttadássásaš ja ahte oahpahusa
álginsadjin ja vuodđun galget leat sámi
servodaga iešvuohta ja dárbbut. Oahpa-
husas galgá leat dakkár sisdoallu ja
kvalitehta mii addá vuodđomáhtuid,
mii dahká kultuvraárbbi eallin, mii
movttiidahtta váldit atnui báikkálaš
kultuvrra ja addá mánáide ja
nuoraide miela leat aktiivvalažžan
ja hutkájin sámi servodagas ja dár-
servodagas. Oahpahus galgá duddjot
positiivvalaš iešdovdoovdáneami ja
doaibmi guovttegielalašvuoda. - -
-Mánggakultuvrralaš servodat gullá
eanaš mánáid ja nuoraid beaivválaš
eallimii. Eaktun dasa ahte sámi kul-
tuvra ja árbevierut galget adnojuvvo
ovttadássásažžan eanetlogu álbmoga
kultuvrrain, lea dan duohken ahte
oahpahusas lea sámi áddenvuohki. --- ”*

Sámi oahppoplánat čuvvojuvvojit buot
vuodđoskuvllain sámegeilla hálddašan-
guovllus²² ja Loabága²³ ja Málátvuomi²⁴

¹⁷ Hirvonen 2003 a ja á.

¹⁸ Norgga vuodđoláhka 27.5.1988, § 110a.

¹⁹ Sámeláhka/ Láhka Sámedikki ja eará sámi vuogiatvuohtadiliid birra, 1987:56.

²⁰ Oahpahussii guoski artihkkalat leat 26, 27 ja 28.

²¹ Áššegirji meroštallá doahpaga 'Sámi skuvla', mainna oaiivilduvvojit luohkát, skuvllat dahje suohkanat, mat čuvvot sámi oahppoplánaid, s. 55.

²² Oahpahusdepartementta johtučálus/Rundskriv F-95-97. Sámegeilla hálddašanguovlvi gullet Sámelága §3-1 mielde Kárášjoga, Guovdageainnu, Unjárgga, Porsánggu, Deanu ja Gáivuona gielddat. Dáin gielddain oktiibuot 21 skuvlla čuvvot sámi oahppoplánaid (Hirvonen 2003a,7).

²³ Loabaga guovddášskuvlla (Lavangen sentralskole) oktavuodas doaibmi sámegeilat luohkát gohčoduvvojit Loabaga sámeskuvlan. Loabát lea Finnmarkku fylkkas.

²⁴ Romssa fylkkas Málátvuomis (Målselv) doaibma earenoamáš sámi skuvla, man doaimmas vástida stáhta.

sámi skuvllain. Dasa lassin sámi oahppoplána sámegiela fágaplánat ja daid ollašuhttimii mearriduvvon diibmoresurssat čuvvojuvvojit olles riikkas doppe, gos oahpahuvvo sámegiella dahje sámegillii. Oahppit guđet čuvvot sámi oahppoplánaid sáhttet válljet ovttá viđa giellamolssaeavttus (87):

- 1 *Sámegiella vuosttašgiellan* lea oaivvilduvvon sámegiela ohppiide geat háldit oahpahusaset sámegillii. Dárogiealla oahpahuvvo sidjiide nubbingiellan ja sii besset lohkamis nuppi dárogiealla nuoraidskuvladásis;
- 2 *Sámegiella nubbingiellan* lea oaivvilduvvon ohppiide, geat háldit dárogiealla vuosttašgiellan ja sii besset lohkamis nuppi dárogiealla nuoraidskuvladásis;
- 3 *Sámegiella ja sámi kultuvra* lea oaivvilduvvon dárogiealla ohppiide. Sámegiella ja sámi kultuvrra jahkediimmu leat sullii bealli 1. ja 2. giellamolssaeavttuid ektui ja dát oahppit eai beasa lohkamis nuppi dárogiealla nuoraidskuvladásis;
- 4 *Dárogiealla vuosttašgiellan ja suomagiella nubbingiellan* lea oaivvilduvvon ohppiide geat dáhttot suomagiella oahpaha sámegiella sajis. Dát oahppit besset lohkamis nuppi dárogiealla nuoraidskuvladásis;
- 5 *Dárogiealla vuosttašgiellan* lea oaivvilduvvon dárogiealla ohppiide, geat eai dáhto oahpaha sámegiella.

Sámegiella vuosttašgiellanfága oktasaš ulbmilin leat ee. ahte oahpaha galgá nannet ohppiide eatnigiellageavaheaddjin, nannet sin kultuvrralaš gullevašvuoda ja persovnnalaš identitehta ja ovdánahttit dihtomielalaš guottu sámegillii ja gielladikšumii ja návccaid ovttasbargui ja gierdilvuhtii Sámi giellarájiid rastá (s. 126). Sámegiella nubbingiellan oahpaheami váldoulbmilin lea ásahuvvon doaibmi guovttegielalašvuota. Lassin eatnigillii galget oahppit hálddašit sámegiella nu bures, ahte sáhttet leat iešdagolaš oasseváldit sámi servodagas (s. 167).

Nášuvnnalaš oahppoplánas (L97) meroštallojuvvojedje vel buot fágaide (earret matematihkka) ja luohkkadásiide guoski sámi kultuvrra oasis²⁵, mat galget vuhtii váldojuvvot oahpaha miehtá riikka. Dát ng. '*Sámi stoalpput*' šadde vuosttaš gearde geatnegahtton oassin nášuvnnalaš oahppoplánii ja galget ollašuhttit Norgga ráddehusa ođastusa álgomuttuin cealkin prinsihpa, man mielde sámi kultuvra lea oassi nášuvnnalaš árbbis, man buot mánat galget dovdat. Danin galget sámi kultuvrra vuoddoáššit leahkit vuoddoskuvlla oktasaš fágaid oahpaha oassin²⁶.

Vuoddooahpaha oahppoplánaid ođđa ođasmahttin biddjojuvvui johtui jagi 2004²⁷. Sámediggeráđdi lea álggahan sámi oahppoplánaid ođasmahttinbarggu ja mearridan²⁸ ráhkadit čadamanni oahppoplánaid vuoddoskuvllii ja joatkkaoahpahušii čuoovvaš fágain:

- Sámegiella vuosttašgiellan,
- Sámegiella nubbingiellan- molssaeaktu I,
- Sámegiella nubbingiellan- molssaeaktu II,
- Sámegiella vierisgiellan,
- Dárogiealla ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan,
- Dárogiealla ohppiide geain lea sámegiella nubbingiellan, luonddufága ja servodafága.

Sámediggeráđi mearrádusa ollašuhttin buoridivččii sámegiella oahpaha saji skuvllas. Mearrádus oaivvilda, ahte vuoddoskuvlla ja joatkkaskuvlla gaskkas ii dáhpáhuvašii šat dakkár boatkka, mii lea mihtilmas dálá dillái ja ahte sámegiella oahpaha boadášii vástidit buorebut daid dárbuid ja sierralágan vuolggasajiid, mat ohppiin leat.

Sámegiella vuosttašgiellan (*sámegiella 1*) lea oaivvilduvvon ohppiide, geain sámegiella lea ruovttugiellan ja geat hupmet sámegiella skuvllii boadedettiin. Sámegiella nubbingiellan I (*sámegiella 2*) lea oaivvilduvvon ohppiide, geat máhttet veahá sámegiella go álget skuvllii ja Sámegiella

25 Samisk innhold i læreplanverket, L97, 14-21. (sámi sisdoalut oahppoplánaásahusas)

26 St. diedáhus/ St. melding nr.52 (1992-93),16.

27 St. diedáhus/ St. melding nr.30 (2003-2004), Kultur for læring.

28 Sámediggeráđi beavdegirji/ Møtebok for Sametingsrådet, 112-114/04.

nubbingiellan II (*sámegiella 3*) lea oavvilduvvon ohppiide, geat eai máhte sámegiela skuvlii boadedettiin. Molssaeaktu 'Sámegiella ja kultuvra' loktejuvvo dasto ovttastuvvon giella- ja kulturfágas 'sámegiella nubbingiellan II' molssaeaktun. *Sámegiella vierisgiellan* molssaeaktu fas laktása nášuvnnalaš ođastusa prinsihppii, man mielde skuvlii bohtá nubbi geatnegahtton vieris giella. Dan oahppoplána heivehuvvo maiddá sámegillii ja dat addá vejolašvuoda ii-sápmelaš ohppiide lohkat sámegiela. Nuppi vieris giela oahpahas álgá nuoraidskuvllas.

Sámegielfága oahppoplánaid lassin Sámediggi lea ožžon bargun maiddá válmmaštit sámi sisdoaluid nášuvnnalaš oahppoplánaide. Oahppoplánaođastus galgá gárvánit jagi 2006.

Ruotta

Ruota vuodđoskuvllas čuvvojuvvo jagi 1994 fápmui bohtán oahppoplána (*Lpo 94*)²⁹. Sámeoahpahusa birra áššegirjji nuppi kapihttalas lea bihtá, mas mearriduvvo sámeskuvlla ulbmiliin čuovvovaččat:

“Sámeskuvlla vástida das, ahte juohke oahppi, guhte lea čađahan sámeskuvlla lea diđolaš sámi kulturárbbis ja máhtta hupmat, lohkat ja čállit sámegiela”

Oahppoplána lassin juohke oahppofága várás lea mearriduvvon riikka dási kursaplána ja duodaštuskriterat (*betygskriterier*). Sámeskuvllat galget čuovvut vuodđoskuvlla nášuvnnalaš kursaplánaid. Sámeskuvlastivra lea ráhkadan kursaplánaid ollašuttima várás earenoamáš rávvagiid sámi kultuvrra vuhtii váldimis oahpahas³⁰. Sámegiela kursaplánas³¹ leat meroštallojuvvon oahpahusa ulbmilat sámegielas vuosttašgiellan ja nubbingiellan. Kursaplána galgá čuvvojuvvo sámeskuvllain ja maiddá eatnigiela oahpahas oppa

riikkas. Eatnigiela oahpahas addojuvvo eanaš ohppiide okta vahkkodiibmu.³²

Sámegiela kursaplána deattuha oahpahusa mearkkašumi sámegiela máhtu ovddideadjin nu, ahte dat sáhtá šaddat ovdamunnin (*“en merit”*) sosiálalaš- ja bargooktavuođain ja ahte dat addá vejolašvuodaid joatkit giela stuđerema. Plánas gávnnavuvvo ee (2):

“—oahpahas galgá ovddidit ohppiid ovdáneami doaibmi guovttegielalaš olmmožin ja addit vejolašvuodaid eallit ja váikkuhit sihke sámi servodagas ja eanetlogu servodagas.---“

Giela oahpahas galgá kursaplána mielde (3) nannet identitehta ja sisttisdoallat guovttegielalašvuoda perspektiivva. Sámegiela ohppiid oahpahusa ulbmilin lea ásahuvvon, ahte dat galgá addit ohppiide buriid vejolašvuodaid ovddidit hupman-, guldalan-, oaidnin-, lohkan- ja čállinmáhtu. Dakkár ohppiide, geat leat ruotagiellagat dahje geain ii leat nu buorre sámegiela máhttu, ásahuvvo oahpahusa loahpalaš ulbmilin (*“det yttersta syftet”*) vuosttašgiela dási juksan sámegielas(1).

Ruotagiella nubbin giellanoahpahusa ulbmilin lea ásahuvvon, ahte oahppit jukset seammálgan doaimmalaš giellamáhtu (*“en funktionell behärskning”*) go lea ohppiin, geain ruotagiella lea eatnigiellan. Dát adnojuvvo eaktun dasa, ahte oahppit bastet eallit ja váikkuhit ruottelaš servodaga lahtun ja geavahit eará oahppofágain addojuvvon oahpahusa ávkin seammá bures go ruotagiela oahppitge.³³

Nášuvnnalaš oahppoplánas eai leat meroštallojuvvon olles riikkas addojuvvon oahpahusa várás sisdoalut sámi kultuvrra birra, vaikko Ruota Riikkabeaivvit mearridige sámegillii guoski lága³⁴ dohkkeheami oktavuodas, ahte diedut minortehaid

29 1994 Års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94); Förordning om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, SKOLFS 1994:1.

30 Sameskolan- Kursplan, timplan och kommentarer. Skolverket 1996. (Sámeskuvla- kursaplána, diibmoplána ja kommentat)

31 Skolverkets föreskrift om kursplan för samiska i sameskolan och grundskolan, SKOLFS 2003:8.

32 <http://modersmal.skolutveckling.se> Tema Modersmål. Modersmålets plats på skoldatanätet.(23.3.2004)

33 Svenska som andraspråk, Skolverket 2000.

34 Lag om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. SFS 1999:1175. (láhka vuoigatvuodas geavahit sámegiela hálddahušvirgeisseváldiin ja duopmostuoluiin)

gielaid, kultuvrraid, oskkoldagaid ja historj-
já birra galget biddjot riikka dási oahppo-
plánii³⁵.

Suopma

Suoma vuoddoskuvllat leat aiddo (2004) sirdáseamen odđa oahppoplánaid geavaheapmái. Oahpahusráđdehus (*Opetus-hallitus/Utbildningsstyrelsen*) mearridii odđa riikka dási áššegirjjiis jagi 2004 álggus ja sirdášanáigi bistá gitta 2006 rádjái. 'Vuoddooahpahusa oahppoplána vuodustusat' (*Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*)³⁶ ollašuhttá skuvláláhkaodastusa prinsihpa oktilaš 9-luohkát vuoddo-skuvllas. Áššegirji lea nášuvnnalaš norbma ja čuvvojuvvo dasto maddái sámeoahpahas. Sámeielat oahpahusa sierra oahppoplána, man vuoddooahpahusláhka geatnegahtta skuvlejumi ordnejeaddjis³⁷, lea báikkálaš dokumenta ja galgá vuoddu-duvvat nášuvnnalaš vuodustusaide. Lappi leanaráđdehus (*Lapin lääninhallitus/Länsstyrelsen i Lapplands län*) lea álggahan prošeavtta, mii galggašii buktit sámiid ruovttuguovllu gielddaide evttohusa sámeiela ja sámeielat oahpahusa oktilaš, guovllulaš oahppoplánan, mas sámi kultuvrra earenoamášvuodát leat váldojuvvon vuhtii.

Nášuvnnalaš áššegirjjiis lea giella- ja kulturoavkkuid oahpahusa birra sierra kapihttal, mas meroštallojuvvojit maddái sámiid oahpahusa prinsihpat (6.1.,32). Daid mielde galgá sámeohppiid oahpahasas váldit vuhtii dan, ahte sámit leat álgoálbmot, mas lea iežas giella ja kultuvra. Bihtás máinnašuvvojit Suoma golbma sámeiela ja ahte sámeielat ohppiid oahpahas addojuvvo sámeiguovllus váldoosiin sámeigillii. Oahpahas galgá doarjut ohppiid álgolaš identitehta ja ovddidit sin iežaset kultuvrra, historjjá ja davviriikkalaš sámi servodaga dovdamuša ja didolašvuoda sámiin oktan máilmmi álgoálbmogiin. Bihtás gávnnahuvvo ee., ahte

“Skuvlla bokte oahppit galget oahppat dearvvaš iešdovddu nu, ahte seailluhit iežaset sámeidentitehta suttakeahttä váldoálbmogii.”

Sámeielat ohppiid oahpahusa guovddáš ulbmilin lea ásaheavvon doarjut ohppiid bajásšaddama aktiivvalaš guovttegielalašvuhtii ja mánggakultuvrralašvuhtii. Sámeielat oahpahasas buot oahppoávdnasiid oahpahas doarju oahppi eatnigiela dáidduid ovdáneami. Oahpahasas čuvvojuvvojit nášuvnnalaš ulbmilat ja sisdoalut, muhto bihtá mielde goittotge nu, ahte sámi kultuvrra ja sámi gielladili earenoamášvuodát váldojuvvojit vuhtii.

Sámeielat ohppiid oahpahusa várás leat nášuvnnalaš áššegirjjiis guokte oahppomeari³⁸ *'Eatnigiella ja girjjálašvuohta'*-oahppoávdnasa oktavuodas (7.3.). Dat leat 'Sámeigiella eatnigiellan' ja 'Suomagiella sámeigiellagiidda'. Suomagiella sámeigiellagiiddaoahpahusa ulbmilin lea nannet oahppi didolašvuoda suomagielaš ja guovttegielatvuodastis (s. 101). Oahpahas galgá doarjut oahppi šaddama alla dási guovttegielalašvuhtii ja ahte son sáhtta doaimat dásseveardásaš lahttun sihke sáme- ja suomagielat servosis.

Vieris gielaid oahpahussii guoski kapihttal (7.5.) leat guokte oahppomeari sámeigelas. Sámeigiella A-giellan oaihvilda oppa vuoddoskuvlla čađa (lk 1-9) joatkašuvvi guhkes vieris giela³⁹ ja sámeigiella välljenávnasin (B2) bajit luohkái (7-9) oahpahuvvon oanehis vieris giela.

Earáin go bajábealde máinnašuvvon oahppomeariin, eai leat máinnašumit sámiid dahje sámi kultuvrra birra. Dát mearkkaša dan, ahte oahpahas sámiid ja sámi kultuvrra birra Suoma vuoddoskuvllain lea oktonas skuvllaid ja oahpaheadjiid beroštumiin gitta. Sámiid ruovttuguovllus

35 Sveriges Riksdag, pressmeddelande torsdag 2 december 1999.

36 Oahpahusráđdehusa mearrádušat 1,2 ja 3/01,1/16.01.2004.

37 SSK 1998/628, 15§.

38 'Oahppomeari'-tearbma oaihvilda juohke oahppoávdnasa (oahppofága) várás meroštallojuvvon ulbmiliid ja guovddášsisdoaluid. Oahppomearii vástida Ruota vuoddoskuvlla 'kursaplána' ja Norgga vuoddoskuvlla fágaid meroštallojuvvon oahppoplánaid ('fágaplána').

39 Skuvllat mearridit man luohkkádásis nuppi vieris giela oahpahas álggahuvvo. Dábálašlea lea, ahte dat álggahuvvo goalmát dahje viđat luohkás, muhto dan lea vejolaš álggahit juo vuosttaš luohkás.

sámi kultuvrii gullevaš oahpposisdoalut
gullet daid earenoamáš báikkálaš sierra-
sárgosiid jovkui, maid vuhtii váldima
oahpahusas isket deattuhit oahppoplána-
ođastusas. Báikkálaš earenoamášvuođaid
oahpaheamis mearridit skuvllat.

3. DAVVIRIIKKALAŠ VEARDÁDALLAN (LÁHKAÁSAHEAPMI JA OAHPPOPLÁNA)

Vuoigatvuodát. Norgga oahpahušláhka meroštallá čielgasit dan, makkár vuoigatvuodaid dat addá vuodđoskuvlaahkásaš sámeohppiide sámegeiela ja sámegeielat oahpahusa olis. Oahpahušláhka vuodđuduvvá individuála vuoigatvuodaide ja addá juohke riikka sámeoahppái vuoigatvuoda unnimustá iežas giela oahpahušsii. Sámegeiela hálddašanguovllus⁴⁰ dát riekti lea viidát ja guoská guovllu buot ohppiide ja maiddái oahpahušsii sámegillii. Hálddašanguovllu olggobealde sámi ohppiin lea riekti sámegeielat oahpahušsii, jos joavkkus leat unnimustá 10 oahppi. Dát riekti bissu nu guhká go joavkkus leat unnimustá guhitta oahppi. Lágas meroštallojuvvon vuoigatvuoda ollašuhttá oasistis vel skuvllii addojuvvon vejolašvuotta ordnet oahpahusa omd. internet-, gáiddus- dahje leairaoahpahušsian, jos dasa eai leat eará vejolašvuodát.

Ruota oahpahušláhkaásaheami sátnehámit eai leat čállojuvvon vuoigatvuotnan, muhto dat addet sámeoahpahušsii čielga vuoigatvuodaid, mat gusket buot sámeohppiide- eai eará ohppiide sámiid lassinnugo Norggas. Sámeohppiin lea vuoigatvuotta čadahit skuvlageatnegasvuodaset earenoamáš sámi skuvllas, mii oaivvilda vuoigatvuoda oazžut oahpahusa sámegeielas, sámegillii ja sámi kultuvrras. Eará vuodđoskuvlaahkásaš sámeohppiin riikkas lea vuoigatvuotta oazžut ovttavahkko-diimmu eatnigiela oahpahusa sámegeielas. Dán oahpahušsii guoski vuoigatvuotta lea ráddjejuvvon nu, ahte oahppis galgá leahkit

vuodđomáhttu sámegeielas. Dát lea addán skuvllii siva biehttalit oahpahusa ordnemis omd. lullisámegeielas Norrtälje gielddas⁴¹. Seammás lága mearrádus sámeohppiid vuoigatvuodas eatnigiela oahpahušsii mearkkaša dan, ahte sámeohppiin, geat leat juo massán árbevirolaš gielaset, ii leat makkárge vuoigatvuotta sámegeiela oahppamii skuvllas.

Suoma vuodđooahpahušlága vuodđu lea earálágan go kránnjariikkain. Dat ii leat čállojuvvon vuoigatvuodaid, baicce geatnegasvuodaid vuodul. Lága oahpahušgillii guoski mearrádusa, man mielde sámegeielat ohppiid oahpahusa galgá sámiid ruovttuguovllus⁴² addit eanaš sámegillii, lea vejolaš dulkot nu, ahte dat addá sámegeielat ohppiide sámiid ruovttuguovllu vuodđoskuvllain vuoigatvuoda oazžut unnimustá beali oahpahušasteaset sámegillii. Vuoigatvuotta sámegeielat oahpahušsii mielddisbuktá maiddái vuoigatvuoda sámegeiela oahppamii eatnigiela oahppoávnnasin ohppiide, geat orrot sámiid ruovttuguovllus. Eará osiin vuodđooahpahušláhka addá dušše vejolašvuodaid sámegeiela ja sámegeielat oahpahusa ordnemii.

Ráddjemat. Oktasaš sárggus Davviriikkaid vuodđoskuvlalahkaásaheamis lea, ahte dat ráddjejit dihto guovlluid sámiid oahpahusa guovddášguovlun ja dáhkidit dan siste eanet vuoigatvuodaid ja vejolašvuodaid oahpahusa ordnemii. Norggas dát guovlu

40 GČ. Juolgenohta 22.

41 Rádmansö, Gräddö skuvla, Norrtälje. Larsson & Harnesk, Anmälan till Skolverket 7.4.2003; Norrtälje kommun, Barn- och skolförvaltningen, Yttrande 12.5.2003; Skolverket, Beslut 28.8.2003.

42 GČ. Juolgenohta 2. Sámiid ruovttuguvlui gullet Anára (Inari), Eanodaga (Enontekiö) ja Ohcejoga (Utsjoki) gielddat ja Soadegilli (Sodankylä) gielddas dan davimus oassi, Sámi bálgosa guovlu.

gohčoduvvo sámegiela hálddašanguovlun, Suomas sámiid ruovttuguovlun. Ruotas lea maiddá mearriduvvon sámegiela hálddašanguovllus⁴³, muhto viidáseamos oahpahussii guoski vejolašvuođat leat čadnojuvvon sámeskuvlaortnegii. Dát geográfalaš ráddjemat čuvvot čielgasit daid čatnašumiid, maid Davviriikkat leat addán sámegiela ektui vuolláičállimiin Eurohpa ráđi minoritehta- ja guovllulašgielaide guoski soahpamuša⁴⁴. Norggas vuoigatvuođat leat eanet go kránjariikkain maiddá sámegiela hálddašanguovllu olggo-bealde. Dasa oktan sivvan lea, ahte Norga lea vuolláičállimiin ILO soahpamuša 169⁴⁵ čatnasan dorvvastit sámiide álgoálbmogin viidát vuoigatvuođaid iežaset gillii ja kultuvrii.

Ruota ja Suoma sámeoahpahusa olis dahkan geográfalaš ráddjemat mearkkašit dan, ahte unnimustá bealli vuodđoskuvla-ahkásaš sámeohppiin báhcá sámegiela ja sámegielat oahpahusa olggobeallái. Dáin riikkain eai gielddain leat geatnegasvuođat, eaige hálddašanguovlluid olggobeale ohppiin leat vuoigatvuohta oažžut giela oahpahusa leaira- dahje virtuoalaoahpahussan nugo Norggas⁴⁶. Suoma Sámediggi lea arvvoštallan, ahte sullii 50 % riikka sámiin orru sámiid ruovttuguovllu olggo-bealde⁴⁷. Lea jáhkehahti, ahte lohku lea sullii seammá maiddá kránjariikkain.

Ruota sámeskuvllaid olggobealde lea vejolašvuohta oažžut integrerejuvvon sámeoahpahusa, mii mánggaid ohppiid bokte doaibmá 7-9 luohkain joatkkán sámeskuvlla addin oahpahussii. Stuurra oassi dán oahpahas addojuvvo ain ruotagillii, eaige buot integrerejuvvon oahpahusa hálidan oahppit leat ožžon dán oahpahusa go resurssat eai leamaš doarvái. Vuoigatvuohta eatnigiela oahpahussii fas lea ráddjejuvvon diimmuid olis.

Ovttá vahkkodiimmu oahpahus ohppiid iežaset eatnigielas guovlluin, gos riikka giella muđui birastahtá oppa eallima, lea duodaid unnán. Suoma bealde sámegiela oahpahusa eavttut ruovttuguovllu olggo-bealde leat seammásullasaččat go Ruotas. Oahpahus lea ráddjejuvvon guovtti vahkkodiibmui⁴⁸ ja oahppit leat vel unnit go Ruota bealde.

Ruota bealde lea árvvoštallojuvvon, ahte sámeskuvllaid oahppit livčče viđas logi prosentii (5-10%) riikka buot sámeohppiin⁴⁹. Integrerejuvvon sámeoahpahusa ja eatnigiela oahpahusa oahppit leat oktiibuot sullii guktii dat mearri go sámeskuvllain leat oahppit oktiibuot. Jos doallá deaivása, ahte sámeskuvllaid ohppiidlohku lea dušše 5-10% riikka vuodđoskuvla-ahkásaš sámeohppiin, čuovvu dás, ahte juoba 70% riikka sámeohppiin báhcá ollásit sámeoahpahusa olggobeallái.

Seammálágan sárggus Suoma ja Ruota dilis lea vel, ahte sámejuovllu olggobealde addojuvvon oahpahus vuodđuduvvá seammá mearrádusaide go ee. sisafárrejeaddjiid iežaset gielaide oahpahus. Sámit leat gal máinnašuvvon álgoálbmogin Suoma vuodđooahpahusa oahppoplána vuodustusain⁵⁰ ja sámegiella lea vuodđooahpahaslágas máinnašuvvon eatnigiela oahppoávnasin suoma- ja ruotagielaide bálddas, muhto sámiid ruovttuguovllu olggobealde dát mearrádusat eai ollašuvva. Ruota oahpahasláhka-ásaheamis sámegiella lea meroštallojuvvon *historjjálaš minoritehttagiellan* seammá láhkái go suomagiella ja Durdnosleagi *meän kieli*⁵¹. Vuoigatvuohta oažžut oahppi iežas eatnigiela oahpahusa lea ráddjejuvvon mángga láhkai, muhto ráddjemat eai guoskka dáid golmma 'historjjálaš minoritehttagillii' eaige románagillii. Ráddjen, mii váikkuha eanemus oahpahusa

43 Láhka 1999:1175, 1§. Sámegiela hálddašanguovlui ("förvaltningsområdet för samiska") gullet lága mielde Girona (Kiruna), Váhčira (Gällivare), Johkamohki (Jokkmokk) ja Árjjatluovi (Arjeplog) gielddat.

44 European Charter for Regional or Minority Languages, ETS n:o 148.

45 The ILO Convention (no.169) concerning indigenous and tribal peoples in independent states.

46 Lágat eai prinsihpas eastte dákkár oahpahusa ordnema, muhto dán oahpahasas váilu láhkavuodđu ja ruhtadeapmi.

47 Sámedikki válgalávdegotti almmuhan statistihkat, 30.10.2003.

48 OM 3.6.2004, 132/428/2004.

49 Helander E. 1990,408-409; Svonni 1996,161; Johansson 1978.

50 Vuodđooahpahusa oahppoplána vuodustusat 2004, 2 Oahpahusa ordnema vuolggasajit, 2.1. Vuodđooahpahusa árvvuodđu, 12.

51 Lágat 1999:1175 ja 1176.

mearkkašupmái oahppái leage dan ráddjen ovtta vahkkodiibmui, Suomas guovtti vahkkodiibmui. Diimmuid ráddjen mearkkaša maiddái, ahte dán oahpahusas váilot albma oahppoplánat, ulbmilat ja sisdoalut sihke Suomas ja Ruotas.

Guovttegielalašvuohta oahpahusa ulbmilin. Áššit, mat sámiid oahpahusa ulbmiliid ektui leat earenoamáš dehálaččat, leat guovttegielalašvuohta ja sámegiela oahpahusa sierralágan molssaeavttut. Guovttegielalašvuođa doaba boahtá ovdan buot golmma riikka oahppoplánain. Erohusat dasa guoski ulbmiliin ja namahusain čájehit goittotge, ahte Davviriikkain ii leat oktasá ipmardus guovttegielalašvuođa meroštallamis iige das makkár eavttuid dát ulbmil ásaha giellamáhtu ektui sierralágan ohppiid oahpahusa ordnemii.

Buot golmma riikka oahppoplánaáššegirjiin máinnašuvvojit erohusat ohppiid giellamáhtus ja -duogázis ja oahpahusa várás leat meroštallojuvvon ulbmilat sihke sámegielas vuosttašgiellan (eatnigiellan Suomas) ja nubbingiellan (vieris giellan Suomas).

Guovttegielalašvuohta oahpahusa ulbmilin lea Norgga beale sámii oahppoplánas meroštallojuvvon buot ohppiid oahpahusa ulbmilin (O97S Prinsihpat ja njuolggadusat, 57) ja deattuhuvvo earenoamážit sámegiella nubbingiellanplánas (s. 167). Geavahuvvon tearbma lea *'doaibmi guovttegielalašvuohta'*.

Ruota bealde sámegiela kursaplána mielde oahpahus galgá sisttisdoallat *'guovttegielalašvuođa perspektiivva'*. Plánas gávnnavuvvo, ahte oahpahus galgá ovddidit ohppiid ovdáneami *'doaibmi guovttegielalaš olmmožin'*, mii lea seammá doaba go Norgga plánas. Ruotagielat ohppiid dahje ohppiid, geain ii leat nu buorre sámegiela máhttu, oahpahusa loahpalaš ulbmilin lea ásahuvvon vuosttašgiela dási juksan sámegielas. Dát ulbmil oaivvilda seammá go ruotasámi guovttegielalašvuođa juksan.

Suoma vuoddooahpahusa oahppoplána vuodustusain fas sámegielat ohppiid oahpahusa guovddášulbmilin lea ása-huvvon, ahte oahppit šaddet *'aktiivvalaš guovttegielalašvuhtii'*. 'Suomagiella sámegielagiidda'-oahppomeari ulbmiliin máinnašuvvo *'alla dási guovttegielalašvuohta'*. Daid ohppiid bokte, geat ohppet sámegiela vieris giela oahppomeari mielde, ii guovttegielalašvuođa ulbmil leat máinnašuvvon.

Guovttegielalašvuođa lea vejolaš ipmirdit ja meroštallat mánggain sierralágan vugiin⁵². Lea goittotge čielggas, ahte makkárge guovttegielalašvuođa ii leat vejolaš juksat skuvlla addin giela oahpahusa vehkiin dakkár dilis, gos oahppi ii máhte giela dahje sus lea oalle váilevaš giellamáhttu skuvlii boadedettiin, jos giela oahpahussii ii geavahuvvo eanet go okta dahje guokte vahkkodiimmu. *Hirvonen* gávnnavo Norgga vuoddoskuvlla sámii oahppoplána evalueremis ahte juoba Norggas orru veadjemeahttun olahit guovttegielalašvuođa ulmila daid ohppiid bokte, geaidda sámegiella oahpahuvvo nubbin giellan⁵³. Norggas sámegiela oahpahussii geavahuvvojit goittotge sámii oahppoplánas mearriduvvon vahkkodiimmut beroškeahtta das, man guovllus riikkas oahpahus lea ordnejuvvon. Kránnjariikkaid ektui oahpahusdiimmuid mearri lea stuorit. Jagi 2003 gárvávan evaluerendutkamuš čájehii, ahte sámegiela hálddašanguovllu gielddat eai leat vuos ollašuttan buot ohppiide – maiddái sámegiela nubbingiellan lohkki ohppiide guoski vuoigatvuođa sámegielat oahpahussii. Dán sivas guovttegielalašvuođa ulbmil ii sin bokte oro realisttalaš, iige ollašuva.

Hirvonen čujuha⁵⁴ maiddái máilmmiviidosas ja Sámisge dahkkojuvvon dutkamušaide, mat čájehit, ahte guovttegielalašvuođa lea measta veadjemeahttun olahit beare gielladiimmuiguin. Dása dárbbášuvvojit eará fágat doarjjan ja

52 E.e. Skutnabb-Kangas 1984 ja 2000; Saunders 1988.

53 Hirvonen 2003a, 82.

54 Hirvonen 2003a,147.

maiddái olles skuvla galgá dihtomielalaččat bargat dan ovdii, ahte sámegiella ja –kultuvra ožžot positiiva saji skuvlla árga-beaivvis.

Sámi kultuvra oahppoplánaid vuodđun ja sisdoallun. Sámi kultuvra bohtá ovdan oahppoplánain hui iešgudetláhká ja sierra dásiin dán golmma riikkas. Norgga vuodđoskuvlla sámi oahppoplánat leat boadus sámiid ja stáhta viehka dásseveardásaš ráddadallamis ja sámi kultuvrii čatnašuvvi ulbmilat ja sisdoalut leat čállojuvvon muđui dáža vuodđoskuvlla almmolaš oahppofágajuogu sisa. Boadusin lea plána, mas sámi kultuvra galggašii leahkit doaibmi vuoddu oahpahasas. Praktihkas ásahuvvon ulbmiliid lea goittotge váttis ollašuhhtit, nugo jagi 2003 evaluerendutkamuš čájehii.⁵⁵

Norgga vuodđoskuvlla sámi oahppoplánaid vuodđun lea dál vuosttaš geardde seamamá váldoulbmil, mii áiggiid čađa lea ásahuvvon mihttomearrin sierra riikkaid oahppogeatnegasvuodaskuvllaid oahpahussii, namalassii *nášuvnnalaš kulturárbbi sirdin ođđa buolvvaide*. Sámi oahppoplánas deattuhuvvojit vel earenoamážit sámi árbevirolaš máhtut ja ohppiid gullelašvuoda nannen iežaset báikegotti lundui, kultuvrii, árbevieruide, ealáhusaide ja eallinvugiide. Oahppoplána evaluerema oktavuodas *Sara* čájeha váttisvuodaid dáid ulbmiliid duohtan dahkamis ja gávnnaha vealtameahttumin addit skuvllaide ja oahpaheaddjiide duođalaš vejolašvuodaid nannet fágalaš vuodu árbevirolaš máhtuid suorggis ja atnit áiggi ja návccaid dasa⁵⁶. Otná dilis ulbmilat árbevirolaš máhtuid oahpaheamis sáhttet adnojuvvot geaidnagalban ođđa skuvlakultuvrii, mii šaddá boahttevuodas gáibidit ođdalágan jurddašemi ja bargovugiid skuvllas.

Ruotas ja Suomas čuvvojuvvot sámeoahpahasas nášuvnnalaš plánat, maid sisa gullet maiddái sámegiela oahpahasas fágaplánat (Ruotas sámegiela kursaplána,

Suomas oahppomearit). Sámi kultuvra, historjá dahje sámít riikka álgoálbmogin eai leat máinnašuvvon goappáge riikka eará fágaplánain go sámegielas. Norggas leat nášuvnnalaš oahppoplánas (L97) meroštallojuvvon maiddái riikka buot vuodđoskuvllaide guoski oahpposisdoalut sámi kultuvrra birra. Danin lea vejolaš gávnnahit, ahte sámeoahpahas giedahallojuvvo stáhta skuvlenpolitihkas oktan oassin nášuvnnalaš kultuvrras. Ruotas ja Suomas sámeoahpahas lea váimmusguovlluin giedahallojuvvon ain sámiiide ráddjejuvvon giellagažaldahkan, eará guovlluin dat lea seammá sajis go sisafárrejeaddjiid ja eará minoritehtaid iežaset gielaide (earret Suoma ruottelaččaid) oahpahas.

Sámeoahppi gielalaš vuoigatvuodaid ráhpat Davvirikkaid vuodđoskuvllain.

Čuovvovaš siiddu govva lea hábmejuvvon dás čilgejuvvon lánkaásaheami ja oahppoplánaid vuodul. Árvvoštallamis leat geavahuvvon maiddái dieđut geavtlaš oahpahasdilis. Ráhpaid vuolimus dásiin leat stáhtaid addin *vejolašvuodát* sámegiela ja sámegiela oahpahussii. Vejolašvuoda doahpagaš čujuhit dillái, gos mearrádušat eai šat prinsihpas eastte oahpahasas ordnema, muhto addojuvvon vejolašvuoda ollašuhhtin lea gitta oahpahasas ordnema várás čujuhuvvon resurssain, oahpaheaddjiid gávndomis dahje eará geavtlaš áššiin, dávjá skuvlla dáhtus ordnet oahpahasas. Vejolašvuodát leat dat vuolggasadji, mas leat vuodđoskuvlla álgomuttuin álggan oahpahasas sámegielas ja sámegilli.

Bajit dásiin vejolašvuodát molsašuvvet *vuoigatvuohtan* ja ráhpaid bajimusas lea Sámi skuvla, man vuodđun lea sámegiella ja kultuvra ja gielalaš vuoigatvuođat dorvvastuvvon alla dásis. Vuoigatvuoda doaba mearkkaša, ahte oahpahasas ferte ollašuhhtit ja vuoigatvuoda oamasteaddjis lea váidinvejolašvuohta, jos dat rihkkujuvvo.

⁵⁵ Hirvonen 2003, a ja á, earenoamážit 2003a, 144-156.

⁵⁶ Sara 2003, 121-138.

Individuála (subjektiivá) vuoigatvuodát ja ollašuhthtojuvvon vejolašvuodát leat merkejuvvon govvi stuorra bustávaiguin. Unna bustávat fas čujuhit ohppiid joavkku dahje oahpahasdiimmuid olis ráddjejuvvon dahje váilevaččat ollašuhthtojuvvon vejolašvuodaide ja vuoigatvuodaide.

Norgga oahpahaslágas meroštallojuvvon sámegeillii ja kultuvrii guoski oahppi vuoigatvuodát ja oahppoplánain meroštallojuvvon ulbmilat ja oahpahusa sisdoalut leat juo oalle alla dásis ja vástidit guhkás daid gáibádusaid, maid sámmit leat bidjan. Skuvllaid ja oahpahusa árgabeaivi ii goittotge oro bisson čadáhuvvon ođastusaid fárus. Danin buot bajimussii ráhpaide lea merkejuvvon unna n-bustávva stuorra bustáva sajis. Ruotas vuoigatvuodát sámeskuvllaid siste leat ovttáčilggolaččat, eará guovlluin čavga ráddjejuvvon. Suoma vuodđoskuvllain individuála vuoigatvuodát gusket sámiid ruovttuguovllus ássi sámegeielat ohppiide. Eará ohppiid bokte leat mearriduvvon dušše vejolašvuodain, mat leat nannosit ráddjejuvvon sámiid ruovttuguovllu olggobealde.

SÁMI OHPPIID GIELALAŠ VUOIGATVUOĐAID RÁHPAT DAVVIRIHKKAID VUOĐDOSKUVLLAIN

‘Váimmusguovlluin’ oaivvilduvvojit:

- sámegiela hálddašanguovlu Norggas
- sámiid ruovttuguovlu Suomas
- earenoamáš sámeskuvllat Ruotas

STUORRA BUSTÁVVA=

individuála (subjektiiva) vuoigat-
vuohta d. ollašuthtojuvvon vejolašvuohta

unna bustávva=

vuoigatvuohta dahje
vejolašvuohta lea
ráddjejuvvon ohppiid joavkku
dahje oahpahusdiimmuid
olis dahje ollašuthtojuvvon
váilevaččat

4. SÁMIID VÁIKKUHANVÁLDI OAHPAHUSSUORGGIS

Norga

Jagi 1976 doaimmas álggahan, Girko- ja oahpahasdepartementta áššedovdeorgánan doaibman Sámi oahpahusráđđi (*Samisk utdanningsråd*) sirdásii resurssaidisguin Sámedikki vuogadahkii jagi 2000 álggus. Sirdáseapmi laktásii riikka ráđđehusa linjái, man mielde ráđđehusa ulbmilin lea nannet Sámedikki saji deháleamos sámeservodaga ovddideaddjin⁵⁷. Ulbmilin lea sirdit Sámediggái mearridanválddi sámeálbmogii guoski áššiin ja seammás addit sámiide ILO-soahpamušas (nr.169) meroštallojuvvon álgoálbmogii gullelaš iešráđđenvuogatvuodaid.⁵⁸

Sámedikki dálá oahpahasossodaga (*opplæringsavdeling*) rola sáhtta meroštallat čuovvovaččat:

Dat lea

Sámedikki skuvlenpolitihkalaš ja pedagogalaš áššedovdeossodat ja sámezielat oahpponeavvobarggu ruhtadeaddji, pedagogalaš bagadalli ja jodiheaddji.

Ossodaga barggut leat meroštallojuvvon čuovvovaččat⁵⁹:

- bargu sámi ohppiid dárbbuid ja vuogatvuodaid vuhtii váldima ovdii,
- bargu dan ovdii, ahte buot sámi mánát ja nuorat sáhttet nannet ja ovddidit gielaset, kultuvrraset ja identitehtaset,
- ovddasvástádus válmmaštit vuoddo-skuvlla sámeohppiid várás oahppoplánaid ja joatkkaskuvlla sámeziela ja earenoamáš sámi fágaid oahppoplánaid,
- ovddasvástádus válmmaštit sierra fágaid sámi sisdoaluid,

- pedagogalaš bagadallan ja diehtujuohkin sámi oahpponeavvuid birra,
- oahpponeavvuid kvalitehta (ja ahte leat oazžumis) sihkkarastin, oahpponeavvuid ovdánahttima ekonomalaš resurssaid hálddašeapmi,
- diehtujuohkin sámi oahpponeavvuid birra ja daid luoikan skuvllaide ja mánáid-gárddiide,
- sámezielat kártenávdnasiid juogadeapmi (=sierra fágaid eksamenmateriála),
- sierralágan oahpahasuorggi stipeanda-ortnegiid hálddašeapmi ja
- lasse- ja dievasmahtti skuvlejumi ordnen oahpahasuorggi bargiide.

Dehálaš sárggus oahpahasossodaga doaimmas lea, ahte dat doaibmá sihke skuvlenpolitihkalaš áššiid Sámediggái válmmaštalli orgánan, vástida seammás maiddá oahpponeavvuid ja oahppoplánaid válmmašteapmái ja geavahussii guoski pedagogalaš bagadallamis ja oalle konkreetalaš bargguin nugo proševttaid ruhtadeapmái guoski áššiin. Kártenávdnasiid juogadeami gul-lan Sámedikki bargguide mearkkaša dan, ahte dat galgá čuovvut oahpahusa bohtosiid ja fuolahit das, ahte sámezielat eksamenmateriálat leat olamuttus. Oahpahasossodahkii lea addojuvvon jahkásaš bušeahta rámmaid siste oalle iešráđálaš dilli. Skuvlii guoski mearrádusaid olis Sámedikki njuolga mearridanváldi lea goittotge ráddjejuvvon sámeziela fága oahppoplánaid addimii.

Sámedikki skuvlen-/oahpahaspolitihkalaš ulbmilat leat meroštallojuvvon

57 St.died/St.meld.41(1996-97,7-8); St.died/St.meld.18 (1997-98,8) and St.died/St.meld.48 (1998-99,24).

58 Sámi oahpahasuorggi organiserema čielggadeapmi. Sámedikki namahan lávdegotti árvalus, 1993/ Utredning av organisering av den samiske utdanningssektoren. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av Sametinget, 1993.

59 www.samediggi.no, Oahpahasossodat, 8.6.2004; Opplæring i samisk i grunnskolen utenom forvaltningsområdet for samisk språk –brošyra 2003.

Sámediggeplánas⁶⁰. Das deattuhuvvo vuoigatvuohta beassat ieš mearridit oahpaheami sisdoalu ja hámi buot dásiin. Sámediggi gávnnahe, ahte otná vuogádat, mas ovddasvástádus, válldi ja resursajuogadeapmi gullá departementii, guovllulaš stáhtaorgánaide ja Sámediggái nuppe bealis ja gielddaide ja fylkagielddaide fas nuppe bealis, ii gáhtte sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuođaid doarvái bures. Danin ferte Sámedikki válldi viiddidit buot oahpaheamis ja gáhttet earenoamážit sápmelaččaid oktagaslaš vuoigatvuođa sámezielohppui guovddáš vuoigatvuohtan. Sámedikki guovddášgáibádušat ja ulbmilat leat:

- oažžut válldi hábmet lánkaásahusaid oahpaheami sisdollui;
- oažžut válldi mearridit lánkaásahusaid buot sámi oahppoplána (O97S) fágaid oahppoplánaide;
- oažžut viiddiduvvon bearráigeahččan- ja váidinválldi oahppolága 6. kapihttala ('Sámeziel oahpahus') ektui ja
- beassat hálldašit doarjjaortnegiid sáme-giela ja sámezielat oahpahusa várás.

Sámediggi lea ásahan mihttomearrin, ahte nu ollugat go vejolaš ožžot vuođđoskuvlaoahpuset sámi oahppoplána vuodul ja ahte giellaoahppu nannejuvvo nu, ahte 'doaimmi guovttegielalašvuohta' šaddá duodalaš mihttomearrin buot sámeohppiide Norggas. 'Doaimmi guovttegielalašvuohta' ii ollašuva earenoamážit daid ohppiid bokte, geat leat olggobealde sáme-giela hálldašanguovllu. Dain guovlluin galgá Sámedikki mielde lánčit dili nu, ahte sáme-giela sáhtá atnit maiddái eará fágain go giela oahpaheamis. Sámediggi áigu bargat dan ovdii, ahte oahpahuslágas meroštallojuvvon 'sámi guovlu' viiddiduvvo ja ahte suohkanat ja fylkagielddat movttiidahttojuvvojit ovddidit sáme-giela geavaheami sámi oahpahusas.

Sámediggi gáibida maid oahpahuslága rievdeami nu, ahte ovttaskas oahppi vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sáme-

gielas ja sáme-gillii šaddá lánkanannejuvvon vuoigatvuohtan.

Ruotta

Evttohusat dakkár oahpahushálddahusa vuođđudeamis, mas sámiide alcceseaset livččii addojuvvon váikkuhanválldi, ollašuvve jagi 1980 go Riikkabeaivvit sirdii earenoamáš sámeskuvllaid hálldahusa Norrbottena leana skuvlakantuvrras Sámeskuvlastivrii (*Sameskolstyrelsen*). Sámeskuvlastivrra nammadeapmi sirdásii skuvlaráđdehusas (*Skolöverstyrelsen*) Sámediggái jagi 1993.⁶¹

Praktihkas šattai sámeskuvlastivrra bargu álggu rájes sulastahttit gielddaide oahpahushálddahusa daningo dat vástida sámeskuvllaid buot doaimmain. Dasa lassin das lea mándahtta váikkuhit olles riikkas addojuvvon sámeoahpahussii. 1990-logu rájes maiddái mánáidgárde, ovdaskuvlaluohkká- ja sámeohppiid astoáiggedoaimmat leat lassánan dan barggus. Sámeskuvlastivrra rola sáhtá meroštallat ná:

Dat lea

Stáhta eisseváldi, mii hálldaša sámeskuvllaid ja integrerejuvvon sámeoahpahusa gielddaide skuvllain ja sáhtá válldit badjelassas sámemánáid bajásgeassimii ja oahpahussii gullevaž doaimmaid, mat muđui gulašedje gielddaide.

Sámeskuvlaásahus meroštallá Sámeskuvlastivrra bargguid čuovvovaččat⁶²:

- sámi skuvllaid ja daidda gullevaž doaimmaid hálldahus,
- sámi oahpahusa ovddideapmi almmolaš skuvllain (mánát ja nuorat),
- sámi oahpahusas dárbbasuvvon oahpponeavvuid ovddideapmi ja buvttadeapmi,
- gielddaide veahkeheapmi dalle go dain leat doaimmat sámiid gaskkas,
- diediheapmi sámeskuvllaid ja almmolaš skuvllaid sámeoahpahusa birra ja

60 29.11.2002, 5. lohku 'Oahppu ii deatte' sisttisoallá Sámedikki skuvlenpolitihka váldoulbmiliid.

61 SFS 1992:1433, Sametingslag/ Sámediggeláhká; Årsredovisning, Sameskolstyrelsen 1993/94,2.

62 SFS 1995:205, Sameskolförordningen 2 kap. 1-3§ (rievdadusat 1996:551, 1997:600 ja 1997:1232).

- Sámeskuvlastivra sáhhtá dahkat gielddain soahpamuša sámemánáid ovdaskuvlaluohkká-, ovdaskuvla- ja astoáigge-doaimmaid ordnemis, mat doaimmat muđui gulašedje gieldda geatnevasvuodaide.

Sámeskuvlastivrii gullevaš barggut leat sihke hálddahus-, pedagogalaš ja skuvlenpolitihkalaš barggut. Sámeoahpahusa molssaevttuin riikkas dušše eatnigiela oahpahus (*modersmåls undervisning*) báhcá dan bargguid olggobeallái. Cealkámušasttis jagi 1999 skuvláláhkakomitea⁶³ smiehtamušas Sámeskuvlastivra gáibida oažžut ovddasvástádusa ordnet maiddá sámegiela eatnigiela oahpahusa riikkas. Dasa lassin dat evttoha koordinerejuvnon oahpaheaiskuvlejumi oppa Sámis ja gidde fuopmášumi sámeoahpahusa dárbut oažžut eanet skuvlejuvnon oahpaheaddjiid. Sámeskuvlastivra evttoha maiddá oktasaš, davviriikkalaš sámi oahppoplána ráhka-deami oppa Sámi almmolaš skuvlálágadusa várás.

Suopma

Suoma bealde vuosttaš sámeoahpahusa virgeolbmot bálkáhuvojedje 1970-logus Lappi leanarádđehusa čuvgehusossodahkii. Jagi 1986 leanarádđehusa oktavuhtii vuodđuduvvui Sámiid skuvlenáššiidrádđi (*Saamelaisten koulutusasiainneuvosto*), mii lei áššedovde- ja oktasašbargoorgána stáhta oahpahushálddahusa, gielddaid ja sámiid gaskkas. Sámedikki ásaheami ja sámiide vuodđolágas addojuvvon kulturiešrádđema mielde leanarádđehusa sámeoahpahusa dikšu virgeolbmot (earret okta) ja oahppamateriálabargu resurssaidisguin sirdojuvvojedje Sámedikki vuogadahkii 1996⁶⁴. Sámedikki vuogadagas skuvlenpolitihkalaš - ja eará oahpahasáššit gullet skuvlen- ja oahppamateriálalávdegotti ja vástideaddji doaimmahaga bargguide. Skuvlen- ja oahppamateriáladoaimmahaga rola sáhhtá meroštallat čuovvovaččat:

Dat lea

Sámedikki skuvlenpolitihkalaš- ja eará oahpahasáššiid válmmaštalli ossodat ja sámi oahppamateriálaid ruhtadeaddji ja buvttadeaddji.

Skuvlen- ja oahppamateriálalávdegotti ja -doaimmahaga barggut leat⁶⁵:

- sámiid kulturiešstivrema⁶⁶ ovddideapmi oahpahussuorggis,
- sámegiela ja sámegielat oahpahusa ovddideapmi oahpahusláhkaásaheamis, oahpahusa ruhtadeamis ja oahppoplánain ja eará surggiin, mat gullet oahpahussii,
- ovttasbargu, gulahallan ja skuvlenpolitihkalaš váikkuheapmi stáhta ja gielddaid guvlui,
- davviriikkalaš ovttasbargu sámi oahpahuseisseváldiid gaskkas,
- sámegielat oahppomateriálabarggu jođiheapmi ja plánen, mearrideapmi stáhta čujuhan oahppomateriálamearreruđaid geavaheamis ja prošeavttaid vuoruheamis,
- oahppamateriálaid buvttadeapmi skuvlejumi buot dásiide, juohkin, diehtujuohkin ja márkanastin ja
- Sámenuoraid dáiddadáhpáhusa (kulturfesta) ordnenvástu jahkásaččat.

Suoma Sámedikkis lea oahpahussuorggis mearridanváldi dušše oahppamateriála buvttadeami várás stáhta bušehtas čujuhuvvon mearreruđa geavaheamis. Eará áššiin ja oktavuodain dat doaibmá cealkámušaid addin, álgagiid dahkkin, rádđádallin ja áššedovdin bivdedettiin. Sámediggái eai leat čujuhuvvon earenoamáš sámeoahpahusa ovddidanmearreruđat eaige ovddidanprošeavttat. Oahppamateriála buvttadeapmái čujuhuvvon stáhta ruhtadeapmi lea bisson seammá dásis jagi 1993 rájes.

Sámedikki skuvlenpolitihkalaš ulbmilat ja evttohusat oahpahusdili buorideamis leat meroštallojuvvon áššegirjjiis 'Sámiid kulturiešrádđen oahpahasdoaimmas'⁶⁷.

63 Sámeskuvlastivra, Yttrande 2003-09-15. Dnr 163-2003 P100/SOU 2002:121, Skollag för kvalitet och likvärdighet.

64 Opetusministeriön työryhmien muistioita 1995:38, Hki 1995. (oahpahasministerija bargjoavkkuid čállagat)

65 Sámedikki ulbmilplána 2002-2003; Sámedikki bargoortnet, 1.3.1996, marjimuš rievdadusat 15.2.2003.

66 SSK 1999/731, Suoma vuodđoláhka, 121š.

67 Sámedikki dievasčoahkkin 17.6.2003. www.samediggi.fi

Áššegirjji ulbmiliidda guoski oasis gávnnehuvvo ee: “Sihke mánáin, nuorain ja rávesolbmui galget leat albma vejolašvuodát eatnigiela ja árbevirolaš giela ovddideapmái alla dássái. Čuvgehuslaš vuoigatvuodaide gullá vuoigatvuohra oahppat eatnigiela dievaslaččat. Maiddái soha álgogiela massán ja gielamolsuma čadahán olbmui lea vuoigatvuohra oahppat árbevirolaš giela nu, ahte giela sáhhtá vuot geavahit árgabeaivve gulahallamis ja sáhhtá čatnasit eará guovlluin ássi sámiide. Skuvlla bargun galgá maiddái ovdeža čielgasabbot leat sámiid álbmotlaš kulturárbbi sirdin odđa buolvvaide.” Sámediggi gáibida maid, ahte sámiide addojuvvon vuoigatvuoda kulturiešráđdemii berre meroštallat dálá viidásut vuoigatvuohra mearridit iežaset kultuvrra vuolggasajiin sámiide addojuvvon oahpahusa sisdoaluid ja ruhtadeami ja oassálastit dán oahpahussii guoski mearrádusdahkamii. Okta guovddáševttohusain áššegirjji guoská sámeoahpahusa earenoamáš ruhtadeami viiddideapmái olles riikii, mii dagašii vejolažžan sáme giela ja sáme gielat oahpahusa lasiheami ja ordnema albma vugiin maiddái sámiid ruovttuguovllu olggobealde.

5. DAVVIRIIKKALAŠ VEARDÁDALLAN (SÁMIID VÁIKKUHANVÁLDI)

Resurssaid ja váikkuhanválddi ektui dilli lea buoremus Norggas, gos Sámedikki oahpahasossodagas lea viehka dásseveardásaš gulahallanoktavuohta stáhta oahpahushálddahusain. Dasa leat čjuhuvvon eanet resurssat sierralágan oahpahusa ovddideaddji prošeavttaide ja pedagogalaš ja politihkalaš váikkuheapmái go kránjariikkaid vástideaddji orgánaide. Das ii goittotge leat njuolga váikkuhanváldi skuvllaid ja oahpahusa badjel nugo Sámeskuvlastivrras Ruota bealde lea sámeskuvllaid ja integrerejuvvon sámeoahpahusa badjel.

Sámeskuvlastivrra earenoamáš sárggus Ruotas lea, ahte dat lea sáhtán ovddidit ja viiddidit sámeskuvllaid doaimmaid nu, ahte daid oktavuhtii leat šaddamin nana sámi bajásgeassinbirrasat, main sámemánát sáhttet oazžut sihke beaivedivššu (ovdaskuvla), ovdaoahpahusa (ovdaskuvluohkká), vuodđooahpahusa (luohkát 1-6) ja astoáiggefuolahusa (fritidshem). Sámeskuvllain leat goittotge unnán oahppit vaikko daid vázzáge stuorra oassi iežaset lágasbirrasa vuodđoskuvlaagi sámeohppiin. Sámeskuvlastivrras váilot maiddá albma váikkuhanvejolašvuodát sámiide guoski skuvlenpolitihkkii riikka dásis. Dát lea čuovvumuš das, ahte Sámeskuvlastivra ieš lea stáhtalaš orgána ja galgá hálddašit ja ovddidit dasa addojuvvon earenoamáš bargguid.

Suoma Sámedikki skuvlen- ja oahppamateriálalávdegotti barggus guovddáži lea politihkalaš váikkuheapmi ja gula-

hallama ovddideapmi sihke gielddaid ja stáhta oahpahushálddahusain. Das lea mearridanváldi dušše oahppamateriála-bušehta badjel. Muđui das váilot resurssat, maiguin livččii vejolaš ovddidit sámeoahpahusa dili riikkas. Das leat čalbmái čuoheci unnán sihke olmmošlaš ja ruđalaš návccat ja dilli lea bisson seammá dásis sullii 15 jagi. Suoma Riikkabeivviin lea geatnegasvuolta gullat sámiid ovddasteaddjiid dalle go dat lea válmmaštallamin sámiide earenoamážit guoski áššiid⁶⁸. Sámedikki ovddasteaddjit bovdejuvvojit moddii jagis gullandilálašvuodaide ee. jahkásaš bušehttalágaid válmmaštallama oktavuodas.

Sámeoahpahusa ruhtadeamis sámi oahpahushálddahusain ii leat mearridanváldi. Norgga Sámediggi ja Ruota Sámeskuvlastivra sáhttiba goittotge iežaska bušehtaid siste geavahit ráddjejuvvon mearridanválddi. Suomas oahpahusa ovdánahttinmearrerudat váilot oalát.

Oktasaš sárggus golmma riikkas lea, ahte 1970-logu rájes stáhtat leat sirdán osiid sámeoahpahussii guoski hálddahus- ja skuvlenpolitihkalaš bargguin sámiid iežaset hálddašan- ja politihkalaš orgánaide. Dáid skuvlenpolitihkalaš mearridanváldi lea goittotge ain čavga ráddjejuvvon ja daid davviriikkalaš ovttasbargovejolašvuodát leat eahpesihkkaris vuodu alde. Buot riikkain váilu davviriikkalaš ovttasbargobušehtta, vaiko sámiid oahpahushálddahusa virgeolbmot leatge doallan jahkásaččat oktasaš ráddádallamiid ja

68 SSK 17.12.1999/40. Eduskunnan työjärjestys, 37§. (Riikkabeivviid bargoortnet)

muhtin jagiin čadahan oktasaš prošeavttaid. Beaktilis davviriikkalaš ovttasbargguin livččii vejolaš buoridit oahppodiliid, ovddidit gulahallama ja seastit maddái resurssaid.

Oktasaš sárggusin riikkaid gaskkas lea maddái dat, ahte dain buohkain leat ruhtadanválttisvuodát sámeoahpahusa ordnemis sámiid váimmusguovlluideaset olggobealde. Norgga Sámediggi lea jagi 2001 kárten váttisvuodaid, mat estet sáme-giela hálddašanguovllu olggobeale ohppiid oažžumis sidjiide oahpahuslága mielde gullelaš oahpahusa. Čielggadeami maŋŋá lea álggahuvvo sáme-giela gáiddusoahpahus, muhto doistažii dan oahpahusas leat unnán oahppit. Ruotas eai leat doarvái resurssat ordnet integrerejuvvon sámeoahpahusa ja Suomas sámeoahpahusa earenoamáš ruhtadeapmi guoská dušše sámiid ruovttuguvlui.

6. TABELLA JA GOVAT SÁMEOAHPAHUSA DILIS DAVVIRIIKKAID VUOĐĐOSKUVLLAIN 2003-04⁶⁹

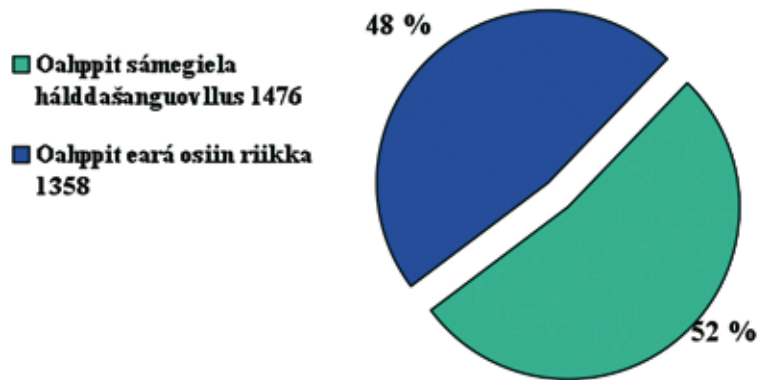
	Ruotta	Suopma	Norga
SKUVLA-VUOGADAT VS. SÁMEOAHPAHUS	<p>- 6 earenoamáš sámeskuvlla, maid status lea seammá go almmolaš vuođđoskuvllain 1-6 luohkáin addojuvvon oahpahuš (Láttevárri, Giron, Váhčir, Deardná, Johkamohkki, Gárasavvon)</p> <p>- integrerejuvvon sámeoahpahuš gielddaid skuvllain, maiguin Sámeskuvlastivra lea dahkan áššái guoski soahpamuša</p> <p>- eatnigiela oahpahuš almmolaš skuvllain</p>	<p>- buot oahpahuš gielddaid dábalaš vuođđoskuvllain</p> <p>- skuvllain, mat addet oahpahuš sámegillii, barget sáme- ja suomagielat luohkát báldalágaid</p>	<p>- guokte stáhta oamás-tan earenoamáš sáme-skuvlla lullisámeguovllus (Snåsa ja Årborde)</p> <p>- okta gieldda oamás-tan earenoamáš sámeskuvla davvisámeguovllus (Romssa Málatvuomis), man doaibmagoluin vástida stáhta</p> <p>- eará osiin oahpahuš sámegielas ja sámegillii lea gielddaid dábalaš vuođđoskuvllain, main sáme- ja dárogielat luohkát barget báldalágaid</p>
SKUVLLAS OAHPAHUVVON SÁMEGIELAT	<p>Davvisámegiella</p> <p>Julevsámegiella</p> <p>Lullisámegiella</p>	<p>Davvisámegiella</p> <p>Anárašgiella</p> <p>Nuortalašgiella</p>	<p>Davvisámegiella</p> <p>Julevsámegiella</p> <p>Lullisámegiella</p>
SÁMEGIELLA OAHPAHUS-GIELLAN (=sámegielat oahpahuš)	<p>- sámeskuvllain (0-6 lk) unnimustá 5 vahkko-diimmu/ luohkkadássi</p> <p>- julevsámegiella oahpahušgiellan 2 sámeskuvllas 2003-2004</p> <p>- lullisámegiella ii geavahuvvon oahpahušgiellan 2003-2004</p> <p>- Gárasavvona, Girona ja Váhčira sámeskuvllain (0-6 lk) s. 50% oahpahušas davvisámegillii</p> <p>- oassi integrerejuvvon sámeoahpahušas (7-9 lk) (Gárasavvonis, Gironis ja Johkamohkis) davvisámegillii</p> <p>- sámegiella ii oahpahušgiellan sámeskuvllaid ja integrerejuvvon sámeoahpahušas olggobealde</p>	<p>- ollašuvvá buoremusat sámiid ruovttuguovllu skuvllaid jahkeluohkáin 1-6 davvisámegillii, oahpahuš gokčá dábalaččat sullii 100% oahppi diimmuin</p> <p>- nohká kárta alde sámiid ruovttuguovllu ráji bokte (Vuohčus moatte vahkko-diimmu giellalávgunoahpahušas)</p> <p>- anárašgiellii addojuvvon oahpahuš lassáneamen, maddái nuortalašgiella geavahuvvo oahpahušgiellan</p> <p>- davvisámegielat oahpahuš lea álgimen jahkeluohkáin 7-9, vátnu radikálalaččat jahke-luohkkái 7 boadedettiin</p>	<p>- sámegiella hálddašanguovllus eanemus – muhtin veardde eará guovlluin (ee. Romssa Málatvuomi sámeskuvllas, Romssa gávppogis, Loabagis ja Oslos)</p> <p>- jahkeluohkáin 1-7 addojuvvon davvisámegielat oahpahuš gokčá dábalaččat sullii 100% oahppi diimmuin</p> <p>- julevsámegielat oahpahuš lassáneamen, lullisámegielat oahpahuš hui unnán ja biedgguid</p> <p>- sámegielat oahpahuš unnu čielgasit jahkeluohká 8 rájes</p>

69 Aikio-Puoskari 2004, kapihtalat 3-5. Statistihkaid dieđut leat čohkkejuvvon: Norggas Finnmárkku fylkamanni oahpahuškantuvrra ja Sámedikki oahpahušossodaga almmuhan dieđuin, Ruotas Sáms ja Statistihkkalaš guovddášdoaimmahaga (Statistiska Centralbyrån, SCB) almmuhan dieđuin, Suomas sámeovuollu gielddaid, skuvllaid, Sámedikki skuvlen- ja oahppamateriáldoaimmahaga ja Lappi leanárddehusa almmuhan dieđuin. Ruotta logut leat guovvtti skuvlajagis 2002/03 ja 2003/04.

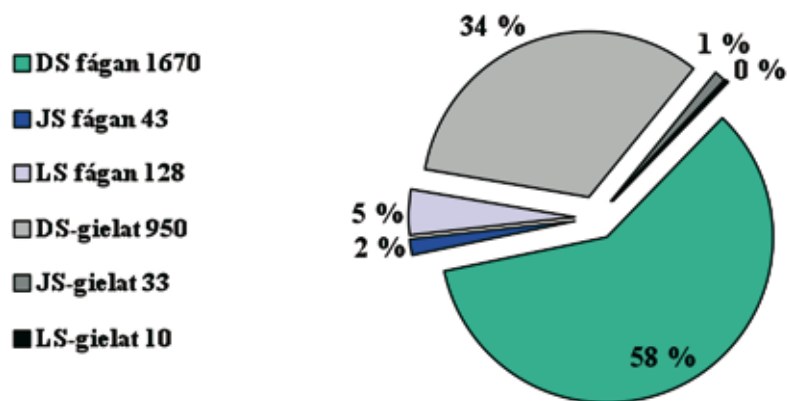
BUOT VUOĐDO-SKUVLLA OAHPPIT OKTIIBUOT/ oahpahus sámegillii, sámegiela + sámegiela ja kultuvrras	476	486	2834
Oahpahus davvisámegillii ja davvisámegiela , oahppit okt.	Gielaid mielde sirrejuvvon ja oahpahusgillii guoski Ruota oahppiloga gusket dušše sámeskuvllaid ja leat skuvlajagis 2003-04 ⁷⁰ : 132	428 (=88% buot riikka sámegiela ohppiin)	2620 (=92,4% buot riikka sámegiela ohppiin)
Oahpahus julevsámegillii ja julevsámegiela , oahppit okt.	29		76 (=2,7% buot riikka sámegiela ohppiin)
Oahpahus lullisámegillii ja lullisámegiela , oahppit okt.	14		138 (=4,9% buot riikka sámegiela ohppiin)
Oahpahus anárašgillii ja anášgiela , oahppit okt.		30 (= 6,2% buot riikka sámehoppiin)	
Oahpahus nuortalašgillii ja nuortalašgiela , oahppit okt.		28 (= 5,8% buot riikka sámehoppiin)	

70 Ii leat vejolaš rehkenastit proseanttaid daningo eará oahpahuslogut Ruotas leat skuvlajagis 2002-2003. Sámegiela ohppiid logu sámeskuvllaid olggobealde (2002-2003) lea veadjemeahtun sirret gielaid mielde go 'SCB- Statistiska Centralbyrån' almmuhan logut leat eahpečielgasat.

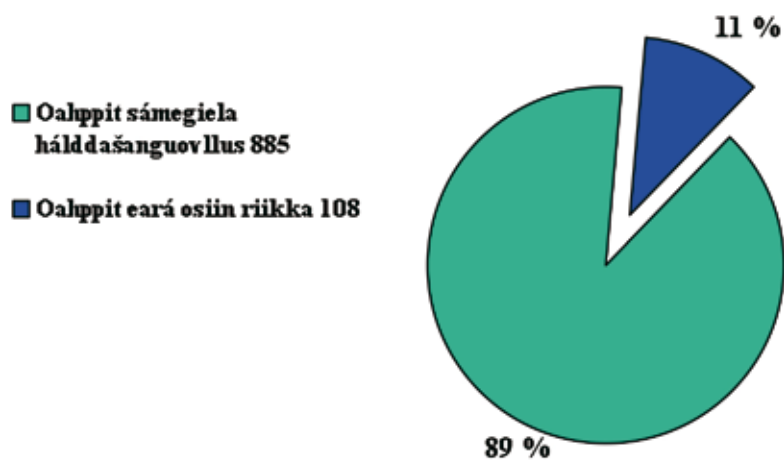
OAHPAHUS SÁMEGILLII - oahppit oktiibuot - oahppit % - buohkain, geain man nu lágan sámeoahpahuš riik- kas	132	154 31,7%	963 34%
Oahpahuš sámegillii gielaid mielde: - davvisámegillii	104	135	950
- julevsámegillii	28		33
- lullisámegillii	0		10
- anárašgillii		14	
- nuortalašgillii		5	
SÁMEGIELA + SÁME- GIELAT OAHPAHUSA OAHPPIT HÁLD- DAŠAN-GUOVLLUID VUOĐĐO-SKUVLLAIN - oktiibuot - % buot riikka sámegiela ohppiin - oahpahuš sámegillii. - oahpahuš sámegielas (ja kultuvrras)	295 (2002/03) 62% ? ?	439 90,3% 154 (=35% ruovttug. sáme- gielaohppiin) 285 (=65% ruovttuguovllu sámegielohppiinn)	1476 52,1% 885 (=60% háldda- šang. sámegiel- ohppiin) 591 (=40% háldda- šang. sá.ohppiin)
OAHPPIT HÁLDDAŠAN- GUOVLLUID OLGGOBEALDE - oahppit oktiibuot - % buot sámegiela ohppiin riikkas - oahpahuš sámegillii - oahpahuš sámegielas (ja kultuvrras)	181 (2002/03) 38% - 181	47 9,7% - 47	1358 47,9% 108 1250

Govva 1. Sámegiela oahppit Norgga vuoddoskuvllain gielaid mielde 2003-04. Oahpahus sámegillii 963 oahppái= 35% (+30 vuosttašgiela oahppi ožžo fágaoahpahusa >993 okt).

Govva 2. Sámeoahpahus Norggas: sámegiela hálddašanguovllus ja eará osiin riikka 2003-04:

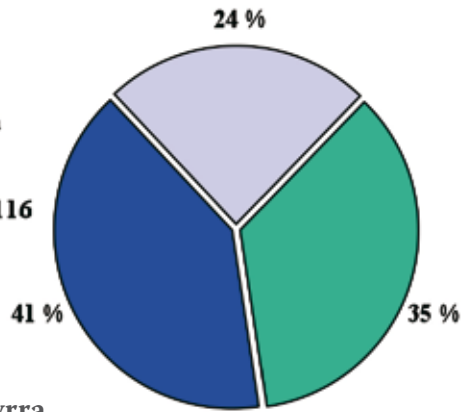

Govva 3. Oahpahus sámegillii: sámegiela hálddašanguovllus ja eará osiin riikka 2003-04:

■ Sámeskuvllaid oahppit 167

■ Integrerejuvvo sámeoahpahusa oahppit 193

■ Eatnigiela (modersmål) oahppit 116

Govva 4. Sámeigiela ja kultuvrra oahppit Ruota vuoddoskuvllain 2002-03, oktiibuot 476:

■ DS fágan 28

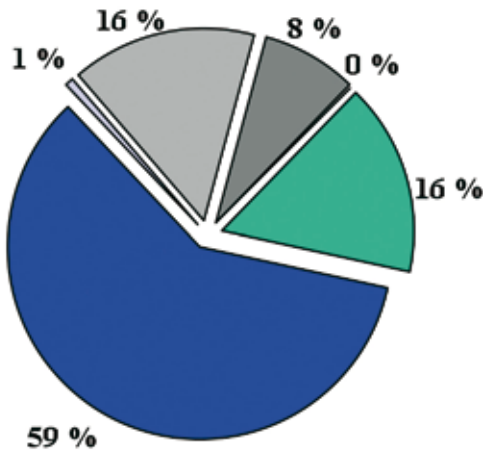
■ DS oahpahusgiellan 104

■ JS fágan 1

■ JS oahpahusgiellan 28

■ LS fágan 14

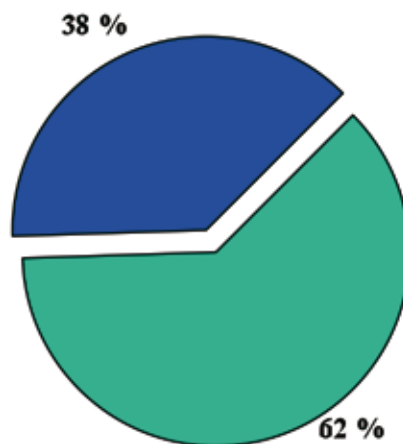
■ LS oahpahusgiellan 0

Govva 5. Ruota sámeskuvllaid oahppit gielaide mielde 2003-2004, oktiibuot 175. Oahpahus sámegeilli 132 oahppái = 75%.

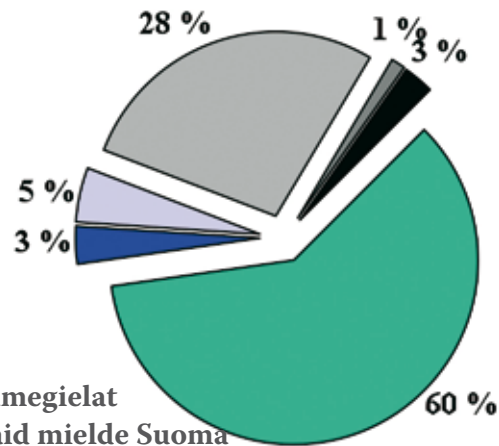
■ Sámeigiela hálddašanguovllus 295

■ Eará osiin riikka 181

Govva 6. Sámeoahpahus Ruotas: sámeigiela hálddašanguovllus ja eará osiin riikka 2002-2003:

- DS giela oahpahus 293
- AS giela oahpahus 16
- NS giela oahpahus 23
- ds-gielat oahpahus 135
- ns-gielat oahpahus 5
- as-gielat oahpahus 14

Govva 7. Sáme giela ja sáme gielat oahpahuša oahppit gielaid mielde Suoma vuodđoskuvllain 2003-2004, oktiibuot 486. Oahpahus sáme giellii 154 oahppái = 31,7%.

- Oahppit sámiid ruovttuguovllus 439
- Oahppit eará osiin riikka 47

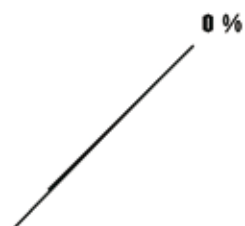
Govva 8. Sámeoahpahus Suomas: sámiid ruovttuguovllus ja eará osiin riikka 2003-2004:

- Oahppit sámiid ruovttuguovllus 439
- Oahppit eará osiin riikka 47

Govva 9. Oahpahus sáme giellii: sámiid ruovttuguovllus ja eará osiin riikka 2003-2004:

- Oahppit sámiid ruovttuguovllus 154
- Oahppit eará osiin riikka 0

GIRJJÁLAŠVUOHTA

Aikio-Puoskari, Ulla

- (2001) Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Pohjoismaissa, tutkimus saamelaiden kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa. Rovaniemi: Juridica Lapponica 25, University of Lapland, The Northern Institute for Environmental and Minority Law.
- (2004) Sámeoahpahusa sadji Davviriikkaid vuoddoskuvllain. Davviriikkalaš veardádallan oahpahusa vuoddoeavttuid perspektiivvas. Raporta Sámi parlamentáralaš ráđđái. Giehtačálu 2004, 117 s.

Aikio-Puoskari, Ulla & Pentikäinen, Merja

- (2001) The language rights of the indigenous Saami in Finland- under domestic and international law. Rovaniemi: Juridica Lapponica 26. University of Lapland, The Northern Institute for Environmental and Minority Law.

Aikio-Puoskari, Ulla & Skutnabb-Kangas, Tove

- (2004) When few under 50 speak the language as a first language: linguistic (human) rights and linguistic challenges for endangered Saami languages. Artihkal vuoduduvvá dialoga-logaldallamii Anáris skábmamánus 2002 ordnejuvvo semináras (Revitalizing the periphery), ordnejeaddji Sámi Instituhtta. Almmuhuvvo konferánsa raporttas, doaimm. Nils Övind Helander, 40 s.

Helander, Elina

- (1990) *Situation of the Sámi Language in Sweden*. Artihkal girjii *Arctic Languages; An Awakening*. Ed. Dirmid R.F. Collis. Unesco 1990, 401-418.

Hirvonen, Vuokko

- (2003a) *Mo samáidahttit skuvlla? Reforpma 97 evalueren*. Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus, Kárášjohka/Vaasa.
- (2003á) doaimm., *Sámi skuvla plánain ja praktihkas. Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren*. Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus, Kárášjohka/ Vaasa.

Johansson, Henning

- (1978) *Samernas bosättningsfördelning och sameundervisningens elevunderlag*. Föredrag hållet vid Svenska samernas riksförbunds landsmöte 1978. Protokoll från Svenska samernas riksförbunds landsmöte 1978, 41-57.

Sara, Mikkel Nils

- (2003) *Árbevirolaš sámi diedut ja máhtut sámi vuoddoskuvllas*. Artihkal girjii *Sámi skuvla plánain ja praktihkas Mo dustet O97S hástalusaid? Reforpma 97 evalueren*. Doaimm. Vuokko Hirvonen. Norges forskningsråd, Sámi allaskuvla, ČálliidLágádus: Kárášjohka/Vaasa, 121-138.

Saunders, George

- (1988) *Bilingual Children. From Birth to Teens*. Clevedon-Philadelphia: Multilingual Matters Ltd.

Skutnabb-Kangas, Tove

- (1984) *Bilingualism or not. The Education of Minorities*. Clevedon: Multilingual Matters 7.
- (2000) *Linguistic genocide in education – or worldwide diversity and human rights?* Mahwah, New Jersey & London: Lawrence Erlbaum Associates.

Svonni, Mikael

- (1996) *Skolor och språkundervisning för en inhemsk minoritet –samerna*. Artihkal girjii *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Doaimm. Kenneth Hyltenstam. Lund: Studentlitteratur, 148-186.

Gáldun geavahuvvon lágat, lálkaásahusat, riikkaid-gaskasaš soahpamušat, politihkálaš ja hálddahusa mearrádušat ja áššegirjjit leat máinnašuvvon juolgenohhtain.

Ulla Aikio-Puoskari

Servodatdiehtagiid magisttar Ulla Aikio-Puoskari lea eret Soađegili Vuohčus Suoma Sámis. Son lea guhká bargan mánggalágain doaimmaiguin sápmelaččaid oahppo- ja giellavuoigatvuodaid ovddas. Dál son bargá gaskaboddosaš dutkin Oulu universitehta Giellagas-instituhtas, gos son lea joatkkastudeantan váldofágain "Sámi kultuvra". Su erenoamáš suorgin lea sámeoahpahuš ja sámeohppiid gielalaš olmmošvuoigatvuodát Davviriikkaid vuodđoskuvllain. Son lea almmuhan earret eará Suoma beali sámiid giellavuoigatvuodaid birra.

Gáldu – sorjjasmeahtun, áigeguovdilis ja luohtehahti gáldu álgoálbmogiid ja sámiid vuoigatvuođaid hárrái

*GÁLDU – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáša
ulbmilin lea lasihit dieđuid ja áddejumi álgoálbmogiid
vuoigatvuođaid ja sámiid vuoigatvuođaid hárrái.*

**Guovddáša doaiman lea earret eará čohkket, heivehit ja
gaskkustit čuožžovaš informašuvnna ja dokumentašuvnna
álgoálbmotvuoigatvuođain, nugo skuvllat, eaktodáhtolaš
organisašuvnnat, almmolaš institušuvnnat ja eiseváldit.**

**Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš
Kompetansesenteret for urfolks rettigheter
Resource Centre for the Rights of Indigenous Peoples**

NO 9520 Guovdageaidnu/Kautokeino Tel +47 7844 8400 Faks +47 7844 8402 galdu@galdu.org

www.galdu.org